ياش توركستان

توركستاننك ملی قورتولوشی اوچون کوره‌شوچی آيلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك ده‌قابر- نده‌ن چیقا باشلاغان	ایون (خزیران) 1936 (1355 هجری)	سان 79

بو ساندا:

1 — روسیا اسارتنده‌کی تورکله‌ر نفوسی حقندا ساویت استاتستیك خطالاری — ع. اسحاق اوغلی
2 — روسیادا وضعیت وه بزنك وظیفه‌مز — مچ.
3 — ملی قادرولار حاضرلاش — جانای
4 — 1917نچی ییل خاطره پارچالاری (VI) — مصطفی
5 — توركستاندا «تیل سیاستی» — ایسه‌ن تورسون
6 — شرقی تورکستاندا — اوقتای
7 — بین‌الملل وضعیت — م.
8 — فلسطین‌ده — * * *
9 — وارشاوادا بر قونغره — طاهر
10 — ساویتله‌ر اتفاقینك أداری بولونوشی
11 — تورکستان خبرله‌ری: سو تاشقینی؛ بر «اصلاحات» اورنه‌گی.
12 — تورلو خبرله‌ر: پاریسده قافقاسیالیلارنك مای بایرامی، وارشاوادا تورکستان حقندا بر قونقرانس، وارشاوادا قریملی یاشلار فعالیتنده‌ن، غاندی‌نك اوغلی اسلام دینینی قبول ایتدی، حبشستاننك استیلا ایتلیشیگه قارشی‌پروته‌ستولار، آفغانستاندا (ایضاح)، باشقارمادان، باشقارمامزغا کیلگه‌ن اثرله‌ر.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

وارشاوادا تورکستان حقندا بر قونفرانس

ساویت روسیانك غیر روس خلقلار تیل وه کولتورینی روسلاشترما سیاستینی تیکشیرمه‌ك اوزره، بشو آی باشندا وارشاوادا توپلانغان «پرومه‌ته» گه منسوب خلقلار قونغره‌سنده تورکستانی تمثیل ایتکه‌ن دوقتور طاهر طاهر شاکر بیك شرق اینستیتوتی یانداغی قریم وه ایدیل-اورال یاشلاری اویوشماسی تشبثی ایله اینستیتوت سالوندا «تورکستان تورك ادبیاتنده ایچکی اوزگه‌ریشله‌ر» موضوعنده بر قونفرانس بیرمشدر. آلمانچا سویله‌نگه‌ن بو معروضه اوقرایینالی پروفه‌سور دوبیتسکی طرفدان لهچه‌گه ترجمه ایتلمشدر.

وارشاوادا قریملی یاشلار فعالیتنده‌ن

قریملی یاشلاردان ایدیکه بیك وارشاوادا، شو آینگ 2سنده، شرق اینستیتوتنده قریم-اوقراینا مناسباتی حقندا مهم بر قونفرانس بیرمشدر. شو قونفرانسندا ایدیکه بیك، 1917نچی ییلدان بیریگی قریم-اوقراینا مناسباتینی تحلیل ایتب، قریملی یاشلارنگ وقتیله قریم وه اوقراینا ملی حکومتله‌ری آراسندا یاسالغان آڭلاشما نیگیزنده یورودیگینی سویله‌ب، اوقراینا یاشلغینك‌دا اوقراینا ملی قهرمانی په‌تلورا طرفدان قبول ایتلگه‌ن بو ایکی قومشو دوست خلقنگ آڭلاشما یولینا قالای قارادیغینی آچیق سویله‌مه‌سینی آلغا سوردی. مجلسگه بویوك بر کتله حالندا قاتناشغان اوقراینا یاشلاری طرفدان قیلنغان مقابله‌ده عینی درجه‌ده آچیق، صمیمی وه مثبت ایدی. معروضه اوزون آلقیشلارله قارشیلانمش وه توپلانیش قریم وه اوقراینا یاشلارینك قوچاقلاشیب اوپوشمه‌له‌ریله توگه‌مشدر.

غاندی‌نك اوغلو اسلام دینینی قبول ایتدی

مشهور هند ملتچیله‌ری باشلوغی ماهاتما غاندی‌نگ اوغلو هیزالالا اسلام دینینی قبول ایتمشدر. آرتق اونگ اسمی عبدالله غاندی‌در. غاندی‌نگ هندستان ملی حرکتنده اوینادیغی مهم رول وه دنیا کوله‌منده مشهور بر دینی فیلوسوف ایکه‌نلگی نظردا توتولسا، اونگ اوغلونگ اسلام دینینی قبول ایتیشی شبهه‌سز بویوك وه اهمیتلی بر وقعه‌در. بوتون دنیا مطبوعاتی بو حادثه‌نی هند مسلمانلاری وه عموم اسلام دنیاسی اوچون بویوك معنوی ظفر دیب یازماقدادر.

روسیا اسارتنده‌گی تورکله‌ر نفوسی حقندا

ساویت استاتستیك خطالاری

مجموعه‌مزنك شو ساندا موسقوادا چیقاتورغان روسچا «انقلاب وه ملتله‌ر» دیگه‌ن آیلق مجموعه‌نگ شو ییلغی 2نچی ساندان بعضی استاتستیك معلوماتلار آلیناراق باسیلماقدادر. «ساویتله‌ر اتفاقینگ اداری بولونوشی» باشلغی آستندا، 37-40نچی بیتله‌رده، باسیلماقدا بولغان وه ساویت منبعندان آلنغان بو رسمی معلوماتنگ آینیقسا ساویت روسیا محکومی تورك اولکه‌له‌رنده‌کی اهالی سانینی کورسه‌توچی رقملاری شایان دقتدر. بو رقملارنی بر آراغا توپلاب قاراساڭز، کوره‌جه‌کسڭزکه، بو مقدار ایمدیگه‌چه روسیا محکومی تورك-اسلاملارنگ ساناغی حقندا سویله‌نیب یورگه‌ن مقداردان کوب فرقلیدر. بو فرق نه‌ده‌ن کیله‌در؟

روسیا حکومتینگ سیاسی اندیشه‌له‌ر تأثیری آستندا اوز اداره‌سنده‌کی تورك-اسلامله‌رنگ سانیینی آز کورسه‌توگه اورونغانلغی، تورکله‌ر سانانینی توغرو کورسه‌تمه‌ك تمایلنده بولغان تورکله‌ر طرفدان‌غنا ایمه‌س، تورلو مملکت وه ملتله‌رگه منسوب آوروپالیلار طرفدان‌دا آلغا سورولگه‌ن حقلی وه توغرو بر ادعادر. بو ادعا آینقسا روسیا حکومتی طرفدان 1897نچی ییلی اوتکه‌زیلگه‌ن «یالپی خلق ساناوی»ندان سوڭرا ایلدیز آتمشدر. او زمان، یعنی بوندان قرق ییل ایلگه‌ری، روسیا حاکمیتی آستنداغی تورك-اسلاملارنی روس حکومتی 13 میلیون 900 میڭ دیب کورسه‌تکه‌ن ایدی. بو رسمی کورسه‌توگه قارشی تا او زمان روسیانگ هه‌م ایچنده‌ن، هه‌م تیشیندان بر کوب ایناماوچیلار کوروندی. چونکه «یالپی خلق ساناوی» بالخاصه تورك-اسلام اولکه‌لرینگ بویوك قسمندا تخمینی صورتده اوتکه‌زیلگه‌ن ایدی. بو حال غربی آوروپا خلق ساناوی اصولینی بیلوچی وه روس حکومتینگ سیاسی اندیشه‌له‌رینی آڭلاوچیلار نظرندا، ساناونگ تورك-اسلامارغا عائد قسمندا روسچیلق تمایلینه بیریلدیگی وه تورك-اسلاملار سایینگ کوب آز کورسه‌تیلدیگی قناعتینی توغدوردی.

خلق ساناوندا تورك‌ـاسلاملار حسابینا کوب قوپال یاگلیشلق اوتکه‌زیلـ
دیگینی وه خلق سایمینگ اولار حسابینا افراط درجه‌ده آز کورسه‌تیلـ
دیگینی ادعا ایتوچیله‌رگه کوره، 1897نچی یلغی خلق ساناوی تورکـ
اسلاملار یاشایتورغان سمتله‌رنك یالغز بعضی بر کیچیك، آیریم قسملارندا
غنا یاسالیب، باشقا سمتله‌رده‌کی خلق سایی ئه‌لده ایتلگه‌ن شو جزئی
نتیجه اساسندا تیگله‌شتریلیب تخمین ایتلمشدر. بو ادعا توغرو تاپیلمشدر
وه یاقترماوچیلاری طرفندان اعتراض کورمه‌مشدر. شونی‌دا اونوتماسلق
کیره‌ك، که عمومی تخمین اوچون نیگیز قیلینب سایلانیب آلنغان کیچیك
آیریم سمتله‌رده، زمانینك اصولی بویونچا خلق ساناوی تطبیق ایتلیرکه‌ن،
او زمانغی اویوشوق اسلامی ذهنیت تأثیریله تورك‌ـاسلام خاتونلاری کوپچیـ
لگی ساناودان چیتده قالدیریلغانلار. مه‌نه شو جهتله‌رده نظرغا آلینب،
1897نچی یلغی ساناودان سوك رسمی طرفدان 13 میلیون 900 میگ
اولاراق کورسه‌تیلگه‌ن تورك‌ـاسلاملارنگ سانی وضعیتنی بیلوچیله‌رچه
افراط درجه آز کورونگه‌ن وه تا او زمان، یعنی بوندان قرق ییل
ایلگه‌ری روسیا حاکمیتی آستندا یاشاوچی تورك‌ـاسلام خلقی 19ـ20
میلیون اطرافندا تخمین ایتلگه‌ن ایدی.

روسیادا یاپونیا مغلوبیتینی متعاقب باشلانغان 1905 انقلابندان سوك
تورك‌ـاسلام خلقی آراسندا ملی، سیاسی حرکتله‌ر یوز بیردی. قریم،
ایدیل‌ـاورال، تورکستان وه قافقاسیاداغی ملی ایمتیلیشله‌ر کونده‌ن کونگه
تیلر ایتب، معین استقامت آلا باشلادی. تورك‌ـاسلام افقندا ایسه باشلاغان
بو یه‌گی هوا روسیانگ مسلمانلار حقنداغی سیاسی اندیشه‌له‌رینی ینه‌ده
اولغایتب یوباردی وه روسلارنگ تورك‌ـاسلام خلقینگ سانینی آز کورـ
سه‌تمه‌ك تمایلی‌ده او نسبتده زورایدی.

معلوم اولدیغی اوزره، تورك‌ـاسلام خلقینگ یالغز بر قسمی، یعنی
آوروپادا یاشاوچی تورك‌ـتاتارلارغنا عسکری خدمتگه تارتیلار ایدیله‌ر.
سوغوش چاغی قریم وه ایدیل بویی ایله روسیا تاتارلاریندان عسکر
سایلانیب آلنغاندا، روسیا اوردوسی قاتارینا تیزیلگه‌ن تاتار ییگیتله‌رینگ

سانی‌دا، روس منبعلارینگ همین دائره‌له‌رده‌کی تورك‌ـاسلام خلقی سایـ
مینی قوپال صورتده یاگلیش کورسه‌تکه‌نلکله‌رینه نظر دقتنی جلب
ایتمشدی (*).

عمومیتله روسیاغا قاراشلی أولکه‌له‌رده خلق ساناوی غربی آوروپادا
جاری طرزده اوتکه‌زیلمه‌گه‌ندر. ایچکی روسیا، فینلاندیا، روس أدارهـ
سنده‌کی شرقی لهستان، بالطیق أولکه‌له‌ری، اوقراینا، قریم وه ایدیل
بویلارندا اوتکه‌زیلگه‌ن ساناو ایله سبیریا، قافقاسیا وه تورکستاندا تطبیق
قیلنغان خلق ساناوی اصولی بربرنده‌ن آنچا فرقلی بولغان. خلق ساناوینك
روسیانگ آوروپا قسمندا توغرو اوتکه‌زیلگه‌نلگی قبول ایتلسه‌ده، عینی
سمتده‌کی تورك‌ـاسلام خلقی حسابینا «شعوری وه اختیاری یاگلیشلق»
قیلنغانلغی دفعه‌لارچا افشا ایتلمشدر. بالخاصه سفربرلك قیلنغان وه سالیق
توپلانغان چاغلاردا مملکتنگ آوروپا قسمندا، یعنی قریم، ایدیل بویی
وه روسیاداغی تاتارلار سانینك‌دا قصداً آز کورسه‌تیلگه‌نلگی آگلاشیلمشدر

روسیا دولتینه قاراشلی أولکه‌له‌رده‌کی اهالی سانی ایمدیگه‌چه
1897ده قیلینب، نتیجه‌سی 1905ده نشر ایتلگه‌ن استاتستیك نیگیزینه
تایانیلاراق کورسه‌تیلب کیله‌در. یعنی 1897ده‌ن سوگرا نه روسیادا وه
نه‌ده اوگا قاراشلی أولکه‌له‌رده یالپی خلق ساناوی یاسالماغاندر. روسیا
مسئله‌له‌ری ایله مشغول بولوچی غربی آوروپالی عالمله‌رنگ روسیا
باقیمندان‌دا أڭ اینانچلی سانالاتورغانلاری طرفندان‌دا «معلوم وه آگلاـ
شیلارلق سببده‌ن روسلار لهینه» ([1]) اوتکه‌زیلگه‌نلگی سویله‌نگه‌ن 1897

(*) اوناداغی دینیه نظارتی منبعلارینا کوره، دنیا سوغوشی باشلانار چاغی ایدیل‌ـاورال
کوله‌منده‌کی تورك اسلام اهالیسی 6½ میلیون وه اورتودوقسی کلیساسینا منسوب تورکله‌ر
(چوواش وه کیره‌شینله‌ر) 1 1/3 میلیون چاماسندا ایدیله‌ر. بونی دنیا سوغوشندا تورك‌ـتاتارـ
لاردان آلنغان عسکر سانینك عمومی اهالی سانینا بولغان نسبتی‌ده تأیید ایتمه‌کده‌در.
1926ده یاسالغان خلق ساناوینی عینی زمانداغی دینیه نظارتی سانلاری بیله‌ن تیگله‌شـ
ترگه‌نده، بوندان اون ییل بورونغو حسابله، ایدیل اورالدا 7 میلیون 848 میگ تورك باردر.
(Аяз Исхаки: „**Идель-Урал**“ Париж 1933, Стр. 46-47).

([1]) Otto Hoetzsch: „**Russland**“, Berlin 1917, S. 334.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

نچی ییلغی خلق ساناوینا کوره، روسلار 55 میلیون 600 میگ، اوقراینا-
لیلار 22 میلیون 300 میگ، لهلەر 7 میلیون 900 میگ، فینلەر 3میلیون،
قافقاسیا تاغلیلاری بر میلیون 91 میگ، گورجولەر 823 میگ، تورك-
اسلاملار 13 میلیون 900 میگ ایدیلەر. مذکور ساناودا تورك-اسلام
خاتونلاری کوپچیلگینگ چیتده قالدیریلغانلغی، اوندا تورك-اسلاملار
حسابینا بر قانچا تەخنیکی خطالار اوتکەزیلگەنلگی وه سیاسی اندیشەلەر
تأثیراتی آستندا بوندای قوپال خطالارغا کوز یومولغانلغی آلغا سورو-
لوب، تا او زمان، یعنی بوندان قرق ییل بورون، روسیا أدارەسندەکی
تورك-اسلاملار 19-20 میلیون اطرافندا تخمین ایتلیب، بو مقدار وقتیله
حقیقتغا یاقین دیب تانیلغان ایدی.

چارلق دورینگ سوڭغو ییلی سانالغان 1916 سوڭلارندا روسیا
رسمی منبعلاری آینیقسا بزنگ خلق حسابینا کوب خطالار ایله اوتکه-
زیلگەن 1897نچی ییلغی استاتستیك‌گه اساسلانیب، روسیا حاکمیتی
آستنداغی تورك-اسلام خلقینی 19 میلیون اطرافندا کورسەتمشلەردر.
معارضلارغا، یعنی 1897نچی ییلغی ساناودا تورکلەر حسابینا قصداً
یاگلیشلق اوتکەزیلگەنلگینی ادعا ایتوچیلەرگه، کوره روسیا تابعیتندەکی
تورك-اسلام خلقی 1916نچی ییلی تقریباً 30 میلیون ایدی.

1917 انقلابینی متعاقب یوز بیرگەن وقعەلار وه اولارنگ نتیجه-
لەری بارچامزنگ خاطرندا وه کوز آلدیندادر. فینلاندیا، بالطیق بویی
أولکەلەری وه لهستان ملی قورتولوش یولونداغی دعوالارندا موفق بو-
لوب، اوزلەرینی «ملتلەر زندانی»ندان قوتقاریب، اوز ملی دولتلەرینی قو-
روب اوتورادرلار. اڭ آغیرلق وه قیینلقلارغا قاراماسدان اوقراینا، قریم،
قافقاسیا، تورکستان وه ایدیل-اورالدا ملی قورتولوش، ملی تیله‌کلەر
اوچون توختاوسز مجادله یوروتولدیگی بوتون دوستلارغا معلوم بولغانی
کبی دوشمانلارغادا معلوم بر حقیقتدر. شول سببدەن قیزیل روسیا چارلق
روسیاسندان‌دا آرتغراق سیاسی اندیشەلەرگه مبتلا بولوب، سوڭ درجه تلاش
وه وسوسه ایچندەدر. ساویت قومیسارلاری ایله فرقەباشلوقلاری برطرفدان

مملکت داخلنده غلیان ایچنده بولغان غیر روس خلقلارغا ساویت دوزنده
ایریشیلگەن تورلو نعمتلەر آرقالی غیر روس خلقلارنگ هەر باقیمدان
رفاهه کوتەریلدیگینی سایراب، بو صورتله اولارنی آووتوغا تریشارلار-
کەن، ینه عینی کشیلەر ساویت اسارتندەن بوتونلەی بیزگەن وه اوز
نجاتینی ملی قورولوشدا کوروچی استقلالچی خلقلارنی، آینیقسا تورك-
اسلام خلقینی تیشقی دنیاغا کوچسز کورسەتو مقصدیله، انقلابدان بورون
30 میلیون بولغان شو خلقنی، ایمدی 20 میلیون اطرافندا کورسەتورگه
اوروناماقدالار. تورك-اسلام خلقینگ ساویت استیلاسی وه اسارتی دورنده
کورگەن بوتون فلاکتلەری کوز آلدیغا کیلتریلمەکله برابر، ساغلام،
عقل وه آڭ صاحبی بولغانلار قاتارندا ساویت منبعلارینگ بو استاتستیك
کورسەتمەلەرنده مدهش بر افراط بارلغی قناعتی حاکمدر(*).

ساویت استاتستیك رقملاری اوقولورکەن دائما بولشەویکلەرنگ
سیاسی تمایلینی ایسلەمەلی. بونی ایشلەمەگەنلەر محقق قولایچا اغفال ایدیله
بیلیرلەر. ع. اسحاق اوغلی

روسیادا وضعیت وه بزنك وظیفەمز

ساویتلەر روسیاسندا کوب مهم اوزگەریشلەر بولدی وه بولا یاتادر.
بو اوزگەریشلەردەن بعضیلاری حقندا بز اولچەده یازغان ایدیك. بو اوز-
گەریشلەر ساویتلەر روسیاسنداغی سیاسی، اجتماعی وه اقتصادی تورموش-
نگ بوتون تارماقلارینی، ساویت حکومتینگ تیشقی وه ایچکی سیاستینی،
حتی، ایستەسەگز، بولشەویکلکنگ تملینی تشکیل ایتکەن سیاسی، اجتما-

*) „Von den vielen nichtrussischen Völkern, die heute unter der bolschewistischen Knute mehrere „selbständige“ und „nationale“ Republiken besitzen, stehen die Turko-Tartaren neben der Ukraine zahlenmäßig in der vordersten Reihe. Die Gesamtzahl aller Turko-Tartaren in der Sowjetunion beträgt nach der amtlichen Statistik der Sowjetregierung ungefähr 20 Millionen. Diese Zahl ist aber insofern nicht genau, weil man die Turko-Tartaren schon in der Zarenzeit gewöhnlich nicht unter 30 Millionen bezifferte.“

(**„Völkischer Beobachter“**, Ausgabe A Berlin, 3. Januar 1936, Nr. 3.)

عی وه عائله‌وی تورموش حقنداغی «مارقسیزم نظریه‌له‌ری»نی‌ده اوراب آلغان. بولشه‌ویکله‌ر ایمدیگه‌چه «فاحشه‌خانه» دیب آتاب کیلدیکله‌ری «ملتله‌ر جمعیتی»نه کیریب «دنیا تالانچیلاری» دیب آتاب کیلدیکله‌ری کشیله‌ر قاتاریغا اوتوروب آلدیلار. بو حادثه «دنیا انقلابی» فکرینی یاییش وه بونی آچیقدان آچیق پروپاغاندا ایتش نیگیزینه قورولغان بولشه‌ویك حکومتی بین‌الملل سیاستینگ آلت اوست بولووی دیمه‌ك ایدی. قیزیل موسقوا «قیزیل باقشیلاری»نك چاقیرووی، بویرووی ایله بین‌الملل انقلاب کیلمه‌دی. «قیزیل باقشیلار» بونی کورگه‌چ «دنیا تالانچیلاری»غا باش ایگوگه قرار بیریب «فاحشه خانه» دیب آتادیقلاری یرگه کیتدیله‌ر.

ساویت حکومتی، «دنیا سوسیالیزمی حکومتی» بو حادثه‌ده‌ن کوب بورون «دنیا سوسیالیزمی» نظریه‌سنده‌ن واز کیچیب، برگنه أولکه‌ده سوسیالیزم یاراتیشغا قرار بیریب قویغان ایدی. شدتلی بر حرارت، بر شاشقینلق ایچنده قولله‌کتیفله‌شتریش ایشینه باشلاندی. حتی اوی، روزغار اشیاسنه بارغونچا، بوتون شخصی ملك ایگه‌لگی حقی بتیریلدی. بو ایسه هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن اول مملکت بایلیغنی بتیردی، فقر وسفالتکه سبب بولدی. آچلق توغدوردی. قیشلاق خلقینگ مثلی کورولمه‌گه‌ن تظلمنه سبب بولدی. بو ملکیت علیهنده‌کی سیاست‌ده قسماً یر وه اوی حیوانی اوستنده ایگه‌لك حقینی قایتادان تانو بیله‌ن توگه‌دی. بونگ اوزه‌رینه ساویت حکومتی قولخوزلارغا ایشله‌تدیکله‌ری یر اوستنده ابدی ایگه‌لك حقی بیره باشلادی. بو ایسه «توپراق دولت ملکی» دیگه‌ن نظریه‌ده‌ن قسماً بولسادا واز کیچو دیمه‌ك ایدی.

ساویت حکومتی اهالینی تورموش اوچون کیره‌کلی اشیا بیله‌ن تأمین ایتو ایشنده‌کی «قارتوچکا» سیستمه‌مینی لغو ایتدی. بونگله ساویتله‌ر ایتلو ایشنده باشقا اهالی قاتلاملاری بیله‌ن بر قاتارغا توشوردی. شونی‌دا ایشچی وه ساویت مأمورینگ امتیازینی بتیریب، اونلارنی‌دا ارزاقله تأمین بیلیب قویوشمز کیره‌ك، که «قارتوچکا سیسته‌می» ایمدیگه‌چه سوسیالیستچه تأمین ایتشنگ اساس تملی دیب کورولوب کیلمه‌کده ایدی.

«دولت تجارتی» پره‌نسیپنده‌ن‌ده قسماً واز کیچو توغرو کیلدی. اولا «قولخوز سوداسی» دیدیکله‌ری اصولغا کیچدیله‌ر. سوگرادان یاواش‌غنا، ایمدی کوك آتیب کون‌کونده‌ن موقعینی کوچه‌یتمه‌کده بولغان خصوصی تجارت یولینا کیچدیله‌ر.

سوگرا سیرا فرقه صفلارینی تازالاشغا کیلدی. فرقه منسوبله‌رینگ تخمیناً تورتده بری چیقاریلیب تاشلاندی. بونگ‌دا کفایت ایتمه‌دیگی آگلاشیلدی. هه‌ر قاندای یول بیله‌ن بولسادا فرقه اعضالارینی تاغی قالینراق ایله‌کده‌ن کیچیریب، آراداغی، ایسته‌ر ملی، ایسته‌رده انقلاب مفکوره‌سی باقیمندان، تورلو جنسده‌ن ستالین سیاستی علیهداری عنصرلارنی چیقاریب تاشلاش کیره‌ك ایدی. فرقه وثیقه‌لارینی تیکشیردیله‌ر. حاضر ایسه «فرقه بیله‌تله‌رینی آلماشترو» دیه اوچنچی تورلو ایله‌مه عملیه‌سی اوتکه‌زیلمه‌کده‌در. بو اوچ قاتلی تدبیر نتیجه‌سنده فرقه صفنداغیلار سانی تخمیناً یاری یاریغا آزالدی. بوکون فرقه صفلارنده ستالین وه فرقه کاتبله‌ری دیب یوروتدیگی، بلاواسطه اونگ اوزینه باغلانغان، مأمورلارینا سوزسز، توشونچه‌سز بویسنوچی کشیله‌ر، یعنی قیزیل موسقوا ایمپه‌ریالیزمینگ صادق آگه‌نتله‌ری گنه قالدیلار.

ستالین اوچون تهلکه بو قاداری بیله‌ن‌ده بیتکه‌ن دیب سانالا آلماس ایدی. یاش قومموینست (قومسومول) یتیشمه‌کده‌در. او «کیله‌جه‌ك خلف» دیگه‌ن فرقه نظریه‌سی آچیتقیسی ایله یتیشمه‌کده ایدی. او فرقه‌نگ تشویقات ایشله‌رنده‌کی بویروقلارینی ایشکه آشیریب کیله یاتقان بر مؤسسه‌سی ایدی. قومسومول یاواش‌یاواش ایش باشنداغی تاغالارنگ حرکته‌له‌رینه تنقیدی نظرله قاراب، هه‌ر ایشله‌دیکله‌رینی «آمنا» دیب قبول‌ایتمه‌ی، حتی باشچیلقدا اوزینه موقع طلب ایته باشلادی. او بو طلبنده حقلی‌دا ایدی. ذاتاً اونی شونگ اوچون یتیشترمه‌کده ایدیله‌ر. ستالین بوندادا اوز ره‌ژیمی اوچون تهلکه کوردی. قومسومولغا قارشی کوره‌ش‌باشلاندی. بو کوره‌ش‌ده «قومسومولنگ مویزینی سیندیرماق» ایله توگه‌دی. (بو حقدا اوتکه‌ن ساندلغی تاشبالتا مقاله‌سینه باقیلسین.) یه‌گی نظامنامه‌گه کوره

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەرۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قومسومول سياست وه فرقه ايشله‌رنده‌ن اوزا قلاشترپلدی. او، ايمدی اوقو، سپورت كبی نه‌رسه‌له‌ر بيله‌ن گنه شغلله‌نمه‌ليدر. بو كونده‌ن آليب قومسومول اسمی هيچ بر تورلو امتياز حقی افاده ايتمه‌ديگی كبی، فرقه‌غا كيرونگ ايلك پايه‌سی ديب‌ده سانالمايدر. فرقه‌غا كيرمه‌ك ايسته‌گه‌ن بر قومسومولدا بو كونده‌ن سوڭ هه‌ر بر ساويت تبعه‌سی كبی يه‌گی ستالين ره‌ژيمی ايله‌گنده‌ن اوتكه‌زيله‌جه‌كدر.

ستالينيزم بو قاداری بيله‌ن‌ده تورمايدر. بو كونگه‌چه عائله تورموشينا قارشی يوروتولوب كيلگه‌ن كوره‌ش عائله تورموشينگ شدتلی قوروقچيسی شكلينی آلماقچی بولوب توراددر. بولشه‌ويك فرقه‌سی وه ساويت ره‌ژيمنه آرتيقچا سيوگی وه صداقتله‌رينی كورسه‌تمه‌ك اوچون بالالار آتا-آنالاری تورموشندان چاقيمچيلق قيليشقا اوراگه‌تيله‌ر وه بو يولدا تربيه‌له‌نه‌ر ايدی. ايمدی ايسه بالالار قطعی صورتده آتا-آناغا بويسنوغا دعوت ايتيلمه‌كده‌له‌ر.

فرقه‌نك دينگه قارشی كوره‌ش ايشی‌ده بر تاقم اوزگه‌ريشله‌ر كيچيرمه‌كده‌در. اصل ستالين ايش پلاندا 1937 ييلينا قادار ساويتله‌ر مملكتنده هيچ بر دين وه دينی مؤسسه‌نگ ايزی قالماسليغی كيره‌ك ايدی. بو تاريخگه‌چه ساويت روسيادا نه بر دينی آبده وه نه‌ده بر ديندار كشی قالمالی ايدی. بولشه‌ويكله‌ر بوكون بو جبهه‌ده‌ده كيری چيكيلمه‌كده‌له‌ر. ساويت حكومتينك دينگه قارشی ايشله‌رينك باشلوغی ياروسلافسكی — ساويت حكومتينك بو جبهه‌ده مغلوبيتگه اوچراغانينی اعتراف ايتيش مجبوريتنده قالدی. بولشه‌ويكله‌ر توركستاندا مسلمان اهالينگ دينی وه دينی بايراملارينی ماسقارا ايتب، اوگا قارشی حركتله‌رنده دوام ايتديكله‌ری حالدا، روسيانگ اوزنده ايمدی بوندای نه‌رسه يوق. ساويت حكومتی روسيانك ايچنده عبادت ايتمه‌ك ايسته‌گه‌ن كشيله‌رنگ عبادتخانه‌له‌رده توپلانماسينا هيچ بر تورلو مانع بولماديغی كبی، سوڭ خبرله‌رگه قاراغاندا، خرستيان عبادتخانه‌له‌رنده قونغراق چالوغادا مساعده ايتمه كچی‌در...

يوقاريدا كتيرديگمز كبی ساويت حكومتينگ مارقس-له‌نين طرفندان

قويولغان پروله‌تار ديكتاتورليغی پره‌نسيپله‌رنده‌ن آزغانينی كورسه‌ته‌تورغان مثاللارنی ايسته‌نيلگه‌ن قادار كوب كتيرمه‌ك ممكن. فقط بزنگ بو ييرده مفكوره وه خوجالق ساحه‌لارينك بوتونيسنده كی بولشه‌ويكله‌ر موفقيتسزلگينی تثبيت ايتب كيتوويمز اوچون ايمديلك بو قاداری‌دا ييته‌در. بالخاصه خارجده‌ن تهلكه كوتوب، قورقوب تورديكله‌ری بر چاغدا ايش باشندا توتونوب قالابيلمه‌ك اوچون بوندای جدی گذشتله‌ر بيله‌ن بولسادا، ايچده اوزله‌ری اوچون داها اويغون بر شرائط، بونگله داها كوچلو بر تاياناچ حاضرلاو يولينی قيديرماق مجبوريتی سيزه‌درله‌ر.

ستالين «فرقه‌سز بولشه‌ويكله‌ر»ده‌ن بحث ايتدی. بو «فرقه‌سز بولشه‌ويكله‌ر» بوتون ساويت دولت، خوجالق مؤسسه‌له‌رنده وه صنايعدا توپلانغان ميليونلارچا بيله‌رمه‌ن ايشچيله‌ردر. غالبا بوكون أڭ كوب امتيازی بولغان عنصرده شو «فرقه‌سز بولشه‌ويكله‌ر»در. بونلارغا تاياناب آلغاندان سوڭغنا ستالين اولا «ساويت پاتريوتيزمی» سواگرادا «روس پاتريوتيزمی»، «ساويتله‌ر اتفاقندا روس خلقينك برنچيلگی»، «روسلار ملی غروری»نده‌ن بحث ايتدی.

ساويت روسيا ايچنده‌كی غير روس أولكه‌له‌ر، علی‌الخصوص توركستان اوچون أڭ قورقولو بولوب كورونه‌تورغان نقطه‌دا شودر. انقلابغا قادارغی دورده‌ن بز نه بر ته‌خنيك وه يا باشقا بر ساحه‌نگ بيله‌رمه‌نی قازانا بيلديك. بوتون أداره وه خوجالق آپپاراتلاری يا فرقه‌لی بيله‌رمه‌نله‌ر، بو بولماغاندا روس ملتچيسی بيله‌رمه‌نله‌ر قولندادر. طبيعی بو بيله‌رمه‌ن افنديله‌رنگ بوتونيسی «روسلق غروری» بيله‌ن تولوب تاشقان روس ملتچيله‌ريدر. اونلار كوزنده توركستان «روسيانگ آيريلماس بر پارچاسی»در. روسيا اوچون خارجده‌ن كوتولگه‌ن تهلكه ياقلاشديغی (آگلاشيلغان بو جهت كونده‌ن‌كونگه ياقلاشماقدادر) ستالين‌نگ بو «فرقه‌سز بولشه‌ويكله‌ری» بزنگ يورتمزدا روس قيزيل اوردوسندان آز اهميتلی رول اويناماياجاقلاردر. مه‌نه اونلارنگ ملی قادرولار يتيشتروگه

توشونه بیلدیکله‌ری یول بیله‌ن مانع بولوب کیلوله‌رینگ اصل سببی‌ده موندادر.

ستالین رجعتله‌رینك تورکستان اوچون اهمیتی ، فائده‌سی یوقدر. اونگچون تورکستانلیلار اونگ بونده‌ای رجعتله‌رینه‌ده ، موقت گذشتله‌رینه‌ده اهمیت بیرمه‌مه‌لیدرله‌ر. بز بولشه‌ویك حکومتینگ شو وه یا بو حرکتنه‌گنه ایمه‌س ، اونگ بوتونلگینه مملکتیمزده ، بولشه‌ویك وه یا غیر بولشه‌ویك باری بر ، روس حاکمیتینه قارشی کوره‌شه‌مز. طبیعی بزنگ مهاجرتده یوروتوب تورغان کوره‌ش حرکتمز یورتمزداغی قیزغین کوره‌شنگ بر عکس صداسندان عبارتدر. بز وقتی کیلگه‌نده بوتون تورکستانلیلارنگ ملی بایراق آستندا توپلانب ، ملی حقلارینی قوری آلاجاقلارینا ایناسامز.

مچ.

ملی قادرولار حاضرلاسه

ملی قادرو — دولت ایچنده هه‌ر ساحه‌دا ایشله‌وچی خادم وه بیله‌رمه‌ن ایشچیله‌ر دیمه‌کدر. بوکون اجنبیله‌ر قول‌آستندا، فقط ایرته‌ڭ اوز ملی استقلالینی آلا بیله‌جه‌گینه ایناندیغمز تورکستان‌کبی بویوك بر مملکتده ملی قادرو مسئله‌سی أڭ مهم وه جانلی مسئله‌در. تورکستاننگ بوتون کیله‌جه‌گی مه‌نه شو ملی خادم وه بیله‌رمه‌ن ایشچیله‌رگه باغلی‌در. حتی ساویت مکتبله‌رنده‌ن‌ده درس کوروب چیققان تورکستانلی خادم وه بیله‌رمه‌ن ایشچیله‌ر نه قادار کوب بولسا ، ملی تورکستان کیله‌جه‌گی اوچون او قادار قازانچدر. اونگچوندر ، که بز ملی قادرو مسئله‌سیگه قایتا‌ـ‌قایتا قایریلیب تورامز.

«یاش تورکستان»نگ سوڭنچی (78) سانندا ، موسقوادا چیقاتورغان «انقلاب وه ملتله‌ر» مجموعه‌سندان ، «ملی قادرولار»غا عائد رقملار کتیرگه‌ن ایدیك. بو دفعه تاشکند غازیتاسی «پراودا ووستوکا»نگ اوشبو یيل برنچی آپریل سانندان چیقاریب توبه‌نده‌گی معلوماتلارنی باسماقدامز.

ساویتله‌ر اتفاقی مرکزی اجرائیه قومیته‌سی یانینداغی ملتله‌ر شوراسینگ تکلیفی اوزه‌رینه بوغدانوف دیگه‌ن بریسی اوزبیکستان مکتبله‌رینی تفتیش ایتکه‌ن. تفتیش نتیجه‌سینی او اوزبیکستان اجرائیه قومیته‌سی هیئت ریاستیگه شو ییل مارتنگ 28نده بیلدیرگه‌ن.

بوتون اورتا آسیا کوله‌منده أڭ برنچی اورون توتقان تاشکند دولت دارالفنونینی سوڭ اون ییل ایچنده تمام ایتب چیققان ایکی میگ (2000) لك متخصص آراسندا اونلاب‌غنا تورکستانلیلار بار ایکه‌ن.

باشقا اوزبیکستان مکتبله‌رینگ کوپیسنده‌ده عینی وضعیت. تاشکند صناعت اینستیتوتنده اوقوچی 1084 طلبه‌نگ 109غناسی اوزبیکله‌رایکه‌ن. «تورکستان طلبه‌له‌رینگ سانی بو اینستیتوتده ییلدان ییلغا آزایماقدا»ایمش.

تاشکند زراعت اینستیتوتنده اوقوچی 700 طلبه‌ده‌ن 42 اوزبیك وه 50 باشقا تورکستانلیلار (باریسی 92).

سوغاریش اینستیتوتنده 746 طلبه بولوب ، اولارنگ 53ی اوزبیك وه باشقا تورکستانلیلاردان 38 (جمعاً 91)در.

بوغدانوف دیدرکه «اوزبیکستاندا سوڭ ییللاری یيته‌رلك درجه‌ده اورتا وه یوکسه‌ك ته‌خنیکی مکتبله‌ر آچیلدی. بو له‌نین‌ـ‌ستالین ملی سیاستینگ بویوك ظفری دیمه‌کدر. مثلاً سه‌مرقند دیه‌رلك یوکسه‌ك مکتبله‌ر شهریگه آیلانتریلدی. فقط عملده بو یوکسه‌ك (ته‌خنیکی) مکتبله‌ر اوزله‌ریگه تاپشیریلغان ملی ته‌خنیکی قادرولار حاضرلاش وظیفه‌سینی به‌جه‌ره آلماغانلار».

قیزیل افندی بوغدانوف «له‌نین‌ـ‌ستالین ملی سیاستینی» توغرو تصویر ایتکه‌ن؛ بو سیاست تورکستان شهرله‌رنده تورکستان خلقی حسابیغا ، اولارنگ آقچاسیغا کوبره‌ك مکتبله‌ر آچیب ، روس بالالارینی اوقوتماق ، تورکستان بالالارینی توراو‌ـ‌توراو حیله‌له‌ر بیله‌ن مکتبله‌رده‌ن محروم قالدیرماقدان عبارتدر.

بوغدانوفنگ سوزله‌ریگه کوره ، یوکسه‌ك مکتبله‌رنگ کوپچیلگنده تورکستانلی معلمله‌ر یوق بولوب ، حتی أڭ توبه‌نگی صنفلاردادا بوتون درسله‌ر روسچا اوقوتولار ایمش.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

يوكسەك مكتبلەر بر ياقدا تورسون، اورتا مكتبلەر اوچون‌دە درسلك‌لەر يوق. يازيليب حاضرلانغان درسلكلەرنى توركستان جمهوريتلەرى مطبعەلارى باسماس ايكەنلەر. مثلاً توركستانلى پروفەسور قارى نيازى طرفندان حاضرلانغان رياضيات درسلك كتابى تاشكند مطبعەلارندا باسيلا آلماسدان، قازانغا يوباريلغان...

اورتا مكتبلەردە وضعيت بونداى ايكەن، طبيعى يوكسەك مكتبلەر اوچون يارارلق طلبەلەر يتيشتريب بيرالمايدرلار. مثلاً اوتكەن يلى جمهوريت (يعنى اوزبيكستان) اورتا مكتبلەرى آنجاق 29 اوزبيك طلبەسى حاضرلاب چيقارا بيلگەن!...

بو وضعيت توركستاندان اجنبى حكمرانلغى آتيليب تاشلانغونچا دوام ايتەجەكدر. اجنبى استيلاسندان آزاد بولغاندان سوڭغنا توركستان خلقى اوز آقچاسيغا اوز بالالارينى ملى دولت احتياجى طلبنە موافق بر صورتدە اوقوتا بيلەجەكدر. جانای

1917نچى ييل خاطره پارچالارى

IV.

(باشى 76—78نچى سانلاردا)

بورونغو والى عمومى سرايندان توركستانليلار كوڭلندە قايغيلى خاطرەلەرگنە قالغان. توركستان خلقينڭ بو سرايغا قاراشينى، اوڭا قارشى بولغان عضبينڭ درجەسينى كورسەتيش اوچون يالغز بو سراينڭ ايچندە ياشاغانلاردان بر نيچەسينڭ اسمينى ايسلەشدە كفايت ايتسە كيرەك. مەنە گەنەرال دوخوفسكوى. 1898نچى يلغى انديجان قوزغالانداندان سوڭ بوتون آنديجان علما، روحانيلارينى مسجد جامعگە توپلاب، بوتونيسينى تيز چوكوب سجدە ايتيشكە مجبور ايتكەن، اوزى اڭ اولوغ سانالغان علمادان بر قانچاسينڭ سجدەدە ياتقان باشى اوستندەن باسيب اوتكەن شو دوخوفسكوى ايدى. بونداى خورلاونى بردە توركستانلى اونوتماغاندر.

مەنە گەنەرال ايوانوف. بوكشى تاشكندنى روسلار آلار چاغندا ياش ضابط اولاراق قاتناشقانلاردان ايدى. او كشى اوز قولى آستنداغى مأمورلارغا يرلى خلققا هيچ بر صورتلە آچينماسلق كيرە كلگينى، اوڭا هەر زمان روس موشتومينڭ كوچينى سيزديريب توروش لزومينى تلقين ايتەر ايدى.

مەنە ظالم روس والئ عموميلەرى ايچندەدە اڭ چيركين وە غدار بر تيپ — گەنەرال سامسونوف. «روس موژيكينڭ اوغريسى‌دە هەر قانداى توركستانليدان، اونڭ اولياسندان هەم ياخشيدر» ديگەن شو كشى ايدى. ولايت وە قضا باشلوقلارينا توركستانليلارنڭ مهاجرت أدارەسى طرفندان ايشلەنگەن حقسزلقلار اوستندە كتيرديكلەرى عريضەلارنى قبول ايتمەسليگنى‌دە شو كشى بويورغان ايدى. اوليا-آتا مسجدينە چارنڭ وە اوزينڭ رسمينى آسديرغان‌دا شو سامسونوف ايدى...

گەنەرال مارتەنس... توركستانليلارنڭ هەر قانداى بر روس ضابطى وە مأمورينى كورگەندە اورندان توروب تعظيم بيلەن قارشى آلو مجبوريتى ديگەن مشهور 3 آوغوست 1916 تاريخلى بويروق مەنە شو گەنەرال مارتەنس طرفندان چيقاريلغان ايدى. بو گەنەرال مارتەنس زماندا بز توركستانليلارغا اوز يورتمز شهرلەرى باغچالارندا، كوچەلەرندە اوتوروشغا اذن بيريلمەس ايدى...

نهايت بوقالامونليلغنڭ نادر نمونەسى سوڭ والئ عمومى گەنەرال قوروپاتكين كيلەدر. بر طرفدان اوز سرايندا توركستان خلقى ممثللەرينى «بر قارداش كبى» قبول ايتكەن بولوب كورونگەن قوروپاتكين، آرقادان يتى سوداغى بوتون قازاق، قيرغيزلارنى قووب يرلەرينى روس مهاجرلەرينە بولوشتوروب بريش امرينى بيريب اوتورار ايدى. جزاح شهرينڭ وە كوب قيشلاقلارنڭ ويران ايتيليشى، فولباوم، ايوانوف، كراسيلنيكوف وە باشقالارنڭ أدارەسى آستنداغى جزا دستەلەرى طرفدان قيريلغان اون ميڭلەرچە معصوم خلق قانى مسئوليتى شو گەنەرال

قوروپاتکین اوستنده‌در.

بو والیٔ عمومی سرایی یاندان اوتوب بارایاتقاندا تورکستانلیلار قوللارینی قاووشتریب، باشلارینی ایگیب، عرض تعظیم ایتب اوتمه‌لی ایدیله‌ر... مه‌نه شو سرایدا ایمدی ولایت شورالاری وه تورکستان اجتماعی اویوشمالاری قونغره‌سی توپلانماقدادر...

سراینگ بویوك قبول سالونی. دیوارلارداغی چار وه عائله‌سی، والیٔ عمومیله‌ر رسمله‌ری بوتونیسی توشورولگه‌ن. فقط تورکستاننگ روسلار طرفدان استیلا ایتیلیشی حادثه‌له‌رنده‌ن تورلو صحنه‌له‌رنی کورسه‌تمه‌ك اوزره مشهور رسام وه‌ره‌ششاگین طرفدان یاسالغان بویوك رسم تابلولاری آسلیب تورادر ایدی. بو غالبا، روس حاکمیتینگ دوامینی کورسه‌تمه‌ك اوزره قالدیریلغان ایدی... بویوك سالون قاریشیب اوتورغان روسلار، تورکستانلیلار ممثلله‌ری بیله‌ن تولغان ایدی. اوزون هیئت ریاست ماساسی اطرافینی روسلار، اوزله‌رینی روس دیب یوره‌تورغان یهودیله‌ر تولدورغان ایدیله‌ر. اورتادا یه‌گی تاشکند شهر باشلوغی (بلدیه رئیسی) ایوانوف اوتورادر. بزنك تورکستانلیلاردان کوك کوزلو کلو اوزون بویلو محمود خواجه بیهبودی افندی ایله کیچیك بویلو عبیدالله خواجه کوزگه ایلیشمه‌کده ایدی. یاندا، ماسانگ سوگینه یاقین بر یرنده، شاه اسلام شاه احمد اوتورار ایدی. اونگ یاقیندا قاپ-قارا سه‌ریکبای آقای اوغلی.

مه‌ن سالونغا کیراگه‌ن چاغیمدا تانیمادیغم بر روس منبرده ایدی. او کشینك قایراب قایراب، تکرارلاب سویله‌دیکی شو سوزله‌ری خاطریمده: «انقلابنی روس انقلابچیلاری، روس ایشچیله‌ری، روس سالداتلاری ایشله‌دیله‌ر. اونگچون‌ده تورکستاندادا أداره، حاکمیت بز روسلارنگدر. یرلیله‌ر بز نیمه بیرسه‌ك اونگله قناعتله‌نمه‌لیدرله‌ر...»

بو سوزله‌رنی سویله‌وچی خوقند تجارت مکتبی معلمله‌رنده‌ن، خلقچی سوسیالیستله‌ر غروپینه منسوب نه‌کورا (Nekora) اسملی بر کشی. نه‌کورا سوزی توگه‌گه‌نده‌ن سوڭ تنفس اعلان ایتیلدی. بزنگ ایچیمزده‌ن

نه‌کوراغا جواب بیرمه‌کچی بولغانلار کوب‌گنه چیقدی. مجلسنی چوزوب یوبارماسلق اوچون اوز آرا شاه اسلام شاه احمدنگ‌گنه سویله‌وی اوستنده آکلاشدیق.

شاه احمد بیك کوب یاخشی جواب قایتاردی. فقط نه‌کورا نطقی بیله‌ن اورتاغا چیققان تأثیر بوتونله‌ی تارقالماغاندیك بولدی. قونغره‌غا قاتناشغان روس کشیله‌رینگ، قای فرقه‌غا منسوب بولغانلیغینا قاراماسدان، بوتونیسنده شو نه‌کورانگ آچیب سویله‌ب یوباردیغی قاراش بارلیغی، فقط یالغز «انقلابچیلق نزاکتی» ایشله‌گه‌ن‌کبی بولوب‌گنه برده‌نبرگه سویله‌ب یوباریشدان تارتینب تورولغانلیغی سیزیلدی، کورولدی.

قونغره‌غا تورکستاننگ بوتون قسملارندان کشیله‌ر قاتناشغان. اونگچون اونلار واسطه‌سیله اطرافداغی احوالات بیله‌ن تانیشماق فرصتی‌ده توققان ایدی. کوب وکیلله‌ر معین طلبله‌ری کورسه‌تیلگه‌ن مانداتلار ایله کیلگه‌ن ایدیله‌ر. خلق وه مملکتنی «ایشچی وه سالداتلار شوراسی» حاکمیتنده‌ن قوتقارو کیره‌کلگینی بوتون اطراف وکیلله‌ری بر آغیزدان طلب ایتمه‌کده ایدیله‌ر. وکیلله‌رنگ سویله‌دیکله‌رنده‌ن بو «ایشچی وه سالداتلار شورالاری»نگ ایسکی پریستافلاردان کوب یامان بولغانلقلاری آچیق کورونمه‌کده ایدی. اهالینی تورلو یوللار بیله‌ن قیناب تالاماقدا ایدیله‌ر. بعضی بر وکیلله‌ر «بزگه قورال بیریگز» دیگه‌ن قطعی طلب بیله‌ن کیلگه‌نله‌ر ایدی. فقط کیم اونلارغا قورال بیرسین؟ انقلابنگ برنچی کونده‌ن آلیب بوتون حاکمیت کوچی «ایشچی-سالداتلار شورالاری» قولینه کیچیب کیتکه‌ن. بونی بورونغو والیٔ عمومی سرایندا توپلانماقدا بولغان قونغره‌ده حاکم احوال روحیه‌ده آچیق کورسه‌تمه‌کده ایدی. بز کوبچیلك بولساق‌دا کوچلو تشکیلاتغا باغلانا آلماغان، اونگچون‌ده أڭ قانونی حق، دعوالاریمزنی ایشکه آشیرا بیلو امکانندان محروم بر کوبچیلك ایدیك. روس آزچیلیغی ایسه بوتون أداره آپپاراتینی، قوراللی کوچله‌رنی وه باشقا وسائطنی قولوندا بولوندورماقله قوماندان وضعیتینی آلیب تورار ایدی. روسلارنگ ایشچی وه سالدات شورالارینا قارشی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

طبقه لاری ایسه بزنگ ، خلقمزغا حیوانچاسینا ظلم ایتب اوتورغان «ایشچی سالدات شورا لاری »ندان‌دا یامانراق دوشمانلاریمز ایدی. بز تورکستانلیلار ایسه و لایت قومیته‌لرنده‌ن‌ده یوقاریلاب کیته آلمادق ، حتی عینی دائره‌ده بربرینه قارشیلقدان باشقا ایش بیلمه‌گه‌ن بر نیچه اویوشما لار اوچراتیلغانی‌دا بار ایدی. هه‌ر بر قضا وه یا ولایت تشکیلاتی اوزینی مستقل بر قوروم، او دائره حقندا سوز سویله‌شکه یالغز اوزینی‌گنه صلاحیتدار دیب تانیدی ، اوز یانداغی ایکنچی بر تشکیلاتغا ایسه نه قیمت وه نه اهمیت بیردی. بو برپریله اوروشوب‌ـتارتیشیب یاشاغان قوروملار بربرندن سیاسی ، مفکوره‌وی پروغرام جهتنده‌ن آیریلغانلقدان ایمه‌س، یالغز باشداغی کشیله‌رنگ شخصی قارشیلقلاری یوزنده‌ن تارتیشار لار ایدی. بو حال بزگه هیچ بر تورلو یاخشیلق وعد ایتمه‌کده ایمه‌س ایدی. بونی روسلار یاخشی‌غنا کوروب ، بیلیب بارار لار ایدی. اونگچون‌ده‌اونلار بزنك ملی طلبله‌ریمزنی نظر اعتبارغا آلماسلقدا جسارتلی آدیمله‌ر آتا بیلمه‌کده ایدیله‌ر.

قونغره‌داغی روسلار آراسندا ایکی آقیم کوروندی: بونلاردان بری «ایشچی وه سالداتلار شوراسی »نگ طرفدار لاری ، که بونلار بزنك یرلی تشکیلاتلارنی ساویتله‌رگه باغلاماقچی بو لار لار ایدی. «ایشچی وه سالداتلار شوراسی »نگ فعال دوشمانلارندان تویلانغان ایکنچی آقیمنك باشندا سابق تاشکند شهر باشلوغی (بلدیه رئیسی) وه تورکستان ولایتی رسمی غازیتاسینك باش محرری ماللیتسکی تورار ایدی. بو ایکنچی آقیمداغی روسلار یرلیله‌رنی روسلاردان آیریب ، بربرینه دوشمان ایکی‌غروپ یاراتماقچی بولوب اوروندیلار. ماللیتسکی تاشکندده (عموماً تورکستان شهرله‌رنده) بری روس ایکنچیسی یرلی اهالیغا مخصوص اولماق اوزره ایکی مستقل شهر أداره‌سی قوروش پروژه‌سی چیقاردی. ماللیتسکی‌نگ دلیلی‌ده غایتده ساده ایدی. او «روسلار یرلیله‌رگه قارشی اقلیت بولوب تورمامالیدرلار» دیر ایدی. بو یرده ماللیتسکی پروژه‌سینگ تفصیلاتینا کیرمه‌ك ایسته‌مه‌یمه‌ن ، چونکه بر آز سوگرا بو مسئله‌گه ینه قایتاجاقمه‌ن.

ماللیتسکی پروژه‌سی قونغره‌داغی روس ممثلله‌ر ، حتی أڭ سول انقلابچی فرقه لار طرفدار لاری طرفندان‌دا اعتراضغا اوچرامادی. بو پروژه‌گه قارشی تورکستان خلقی ممثلی‌گنه سویله‌دی. نهایت پروژه قونغره مسئله‌له‌ری قاتارندان توشورولدی. فقط شونی‌دا قید ایتش کیره‌ك ، که قونغره او پروژه‌نی رد ایتب چیقاریب تاشلاغان قرار چیقارمادی...

نه کورانك شایان حیرت نطقیله ماللیتسکی پروژه‌سی وه اونگ اطرافندا یوروتولغان مناقشه‌له‌رنی تینگلاو بزنگ محلی ملی قورولوشلاریمز آراسندا توغوب اوسوب بارا یاتقان «بر ملی مرکز کیره‌ك» دیگه‌ن قاراشنگ ایشکه آشووینی تیزله‌تکه‌ن بولدی. بونگ اوچون مخصوص قونغره تویلاماق آرتیق تاپیلدی. تورکستاننگ هه‌ر طرفندان سایلانیب کیلگه‌ن و کیلله‌رنگ حاضر بولغانلیغی بوندای مرکزی بر تشکیلاتنی سایلاب قالدیریش امکانینی بیرمه‌کده ایدی. «تورکستان أولکه مرکزی مسلمان شوراسی» اسمیله مرکزی تشکیلات قورولغان بولدی. بو مرکزی ملی تشکیلاتغا هه‌ر ولایتده‌ن ممثلله‌ر کیردی. ولایت ملی شورا لاری رئیسله‌ری بو «مرکزی شورا »نگ اعضاسی سانالیر لار ایدی. تیزگنه دائمی صورتده تاشکندده اوتورماق اوزره اجرائیه قومیته‌سی‌ده سایلاندی. بو أولکه مرکزی شوراسینگ رئیسلگینه مه‌ن سایلانغان ایدم...

أڭ مهم ملی مرکزنگ باشلوغی بولونماق خوش کورونه‌جه‌ك بر نه‌رسه ایدیسه‌ده مرکزی شورا اعضاسی ایچنده یاشچا ایگ کیچیکی بولغانم حالدا رئیسلك اورنینا توشوب قالووم مه‌نگه جوده آغیر تأثیرایتدی؛ چونکه بو حال مه‌نگ شخصی قدر وقیمتم نتیجه‌سی بولماسدان، بزنگ ضیالی کوچله‌ریمزنك آزلغینی وه او‌ گا بولغان تشنه‌لگه‌زنی کورسه‌ته‌ردی..

مه‌ن اوزوم تورکستان ملی حرکتی قورولوشندا سوگنچی ، عادی بر نفر ، قارا بر ایشچی «مردکار» بولوب قاتناشسام اوزومنی نه قادار بختلی بیله‌ر ایدیم! فقط تقدیر مه‌نی ملی حرکتمز ، ملی قورولوشمزنگ أڭ نازیك وه مسئولیتلی بر دورنده أولکه ملی تشکیلاتینگ باشینا کتیریب قویدی.

بزنگ أولکه شورامز قارشیسندا غایتده مهم مسئله‌لر تورار ایدی. ولایت تشکیلاتلاریمزنی بر درجه‌گه قادار بولسادا ترتیبگه سالماغیمز لازم ایدی. موقت حکومتنگ تورکستان قومیته‌سی، «أولکه ایشچی وه سالداتلار شوراسی» کبی مؤسسه‌لر بیله‌ن مناسبات یوروتو، مجلس‌مؤسسان سایلاولارینا حاضرلانو کبی بر قاتار مسئله‌لر اویولوب یاتار ایدی. فقط باشداناق سویله‌ب قویای، که ئه‌لده ایتدیگمز موفقیت کوب بولوب چیقمادی...

تورکستاندا «تیل سیاستی»

بر قانچا وقت بوندان اول موسقوادا توپلانغان یه‌گی الفبا قومیته‌سینگ 6نچی سه‌سیه‌سنده (قورولتایندا) بر سورو روس بیله‌رمه‌نله‌رینگ تورك جمهوریتله‌رینی تمثیل ایتکه‌ن بولوب بارغانلارینی وه او توپلانیشدا گویا تمثیل ایتدیکله‌ری «ملی جمهوریتده» تیل مسئله‌سینگ انکشافندان بحث ایتکه‌ن بولوب، او یرله‌رده ایشکه آشیرماقدا بولوندوقلاری سیاسی پروغراملارینی تحلیل شکلنده حساب بیریب قایتقانلقلارینی‌دا بیله‌مز. بو توپلانیشدا تورکمه‌نستان‌نی پوتسه‌لویه‌ف (Проф. Поцелуев)وه بوغدانووا (Богданова) اسملی ایکی روس تمثیل ایتدیله‌ر ایدی. بو سه‌سیه‌ده کورولگه‌ن اساس مسئله‌ده تورك أولکه‌له‌رنده «أملا اصلاحاتی»، «بین‌الملل وه ساویت» آتامالاری کیریتش وه اونگ ترتیبی مسئله‌سی ایدی. تورکمه‌نستاندا «أملا اصلاحاتی» اوستنده پوتسه‌لویه‌ف، «بین‌الملل وه ساویت آتامالاری حقندا» بوغدانووا سویله‌دی.

قویولغان مسئله‌نگ ماهیت وه تفصیلاتینا کیرمه‌ی توروب، شو ایکی ممثلنگ شخصیتی اوزی‌ده قیزیل روس اویونینگ ماهیتینی آچیق کورسه‌تب بیرمه‌کده‌در... بر تورك خلقینگ کولتور وه تیل قورولوشی مسئله‌سینی ایکی روس تمثیل ایته‌درله‌ر. او تیل وه کولتورنگ کیله‌جه‌کده‌کی انکشاف استقامتینی موسقواداغی روس بیله‌رمه‌نله‌ری چیزیب

بیریب، بو ایکی روس بیله‌رمه‌نی باشدا بولغانی حالدا بر سورو روس کوچله‌ری زورله ایشکه آشیراجاقلاردر...

توپلانیش توگه‌دی. ساویت بیله‌رمه‌نله‌ری حسابلارینی بیریب، یه‌گی تعلیماتلارینی آلیب ایش یرله‌رینه قایتدیلار. تورکمه‌نستان‌نگ «روس ممثلله‌ری»ده قایتار-قایتماس مای آیی ایچنده توپلانووی قرارلاشتریلغان تورکمه‌نستان تیل قورولتایی حاضرلیغینا توتوندیلار. قومیسیونلار توزولوب، پروژه‌له‌ر حاضرلاندی. ایمدی بو قومیسیونلاردا کورولگه‌ن ایش، حاضرلانغان پروژه‌له‌رده‌ن بر قسمی اوستنده‌گی ماته‌ریاللاردا بزنگ قولومزدادر. بو مسئله‌گه قورولتای ماته‌ریاللاری قولومزغا کیلگه‌نده‌ن سوڭغنا اساس صورتده یاناشا بیله‌جه‌گیمزنی بیلگه‌نمز حالدا، ایمدیگه‌چه چیققان پروژه ماته‌ریاللارندان «آتامالار» مسئله‌سی اوستنده، بو قومیسیون‌نگ باشلوغی بوغدانووا طرفندان یازیلغان بر مقاله اوستنده حاضرداناق توختاب اوتونی لازم تاپامز.

ایسته‌ر موسقواداغی 6نچی سه‌سیه‌ده سویله‌گه‌ن معروضه‌سندا، ایسته‌ر ده «تورکمه‌نسکایا ایسکرا»ده (9. 4. 36) وه «ساویت تورکمه‌نستانی»(*)(14-15. 4. 36)نده چیققان مقاله‌سنده بوغدانووا تورکمه‌نستاندا یه‌گی تیل قورولوشینی پروله‌تار علیهداری آقیملاردان تازالاو اوچون چیکدیکله‌ری زحمت وه کیچیردیکله‌ری آغیرلقلاردان بحث ایتب سوزگه باشلایدر. بوغدانوواغا کوره بو آغیرلقلار کوموش علی بوری اوغلی، گلدی اوغلی وه باشقا کشیله‌ر باشچیلیغی آستندا تورلو وقتلاردا میدانغا چیققان یرلی ملتچیلك آقیملارندان بولغان. بوغدانووا تورلو زحمتله‌ر ایله «مغلوب ایتیلگه‌ن» بو ملتچیلك آقیملارینگ قارشیلیغی باشلیچا تورکمه‌ن تیلینه «بین‌الملل وه ساویت آتامالاری»نی کیریتمه‌سلك، مطلقا آلنماغی لازم کیلگه‌ن بعضی بر آتامالارنی‌دا بوتونله‌ی اوزگه‌رتب یوباریشغا اورونولارندا بولغانینی سویله‌یدر.

(*) بو غازیتا بورون «شورالار تورکمه‌نستانی» دیب آتالار ایدی. ایمدی بو غازیتا اسمینگ اوزگه‌ریلیشی «تورك تیلیگه ایسکیده‌ن کیریب قالغان عرب سوزله‌ری چیقاریلیب اورنیغا روس سوزله‌ری قوللانیلسین» دیگه‌ن قرارنك نتیجه‌سی‌در.

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بوغدانووا قولی آستنداغی قومیسیون گویا تورکمەنستاندا «اجتماعی-سیاسی» آتامالار مسئلەسینی تیکشیرگەن. تیکشیریلگەن ماتەریاللاردان چیقاریلغان نتیجەنی بوغدانووا قوییوداغیچا خلاصە ایتەدر:

1 — هەر نەرسەدەن اول تورکمەن تیلینیڭ اوز بایلغندان؛

2 — ایسکی سوزلەرنی تیریلتو وە یەڭی سوزلەر یاراتو جهتندەن؛

3 — تورکمەنچەگە کیریب اورناشیب قالغان عربچا-فارسیچا سوزلەردەن فائدالانیلماقچیدر.

4 — بین‌الملل وە بین‌الملللەشکەن ساویت (یعنی روس — ا. ت.) آتامالاری تورکمەن تیلینە سەل کبی آقماقدادر.

5 — تورکمەن تیلینە روس سوزلەری وە روس غرامەری عنصرلاری کیریتیلمەکدەدر.

6 — آز-ماز بولسادا محلی شیوەلەر بایلقلارندان فائدالانیلماقدادر.

بوغدانوانك اوز یازیسنداغی تفصیلات، باشلاب یورودیگی قومیسیونینڭ فعالیتی وە قورولتایغا حاضرلادیغی پروژە اونڭ بو تثبیتلەرندەن 4-5 مادەلەردەن باشقاسی غیر صمیمی، صرف تیشقی کورسەتش اوچون کیریتیلگەن لاف سوزلەردەن‌گنە عبارت ایکەنینی آچیق کورسەتمەکدەدر. بزنڭ قولومزدا بو ادعانی تأیید ایتەجەك ساویت تیل سیاستی ماتەریاللاری کوب بولسادا، بو یېردە، بوغدانووانك یازی، پروژەسندەن اوزاقلاشیب کیتمەسلك اوچون، ایمدیلك شو تثبیت بیلەن‌گنە کفایتلەنمەکچی بولامز. ذاتاً بوغدانووا قومیسیونینڭ تورکمەنستان تیل قورغەسی اوچون حاضرلادیغی پروژەسیدە اصل مقصدنڭ نیمە ایکەنینی تعییندە هیچ بر تورلو شبهە قالدیرمایاجاق بر ماهیتدەدر.

بوغدانووا قومیسیونی «یەڭی تورکمەن پرولەتار ادبی تیلی»نڭ انکشافندە روس تیلی وە اونڭ بایلقلارندان تورلو استقامتدە فائدالانو تمایلاتی کورەدر. اولڭچوندە «مادامکە بوندای بر تمایلات بار، بز اونڭ انکشافینە مانع بولالمایمز» دیدر.

بوغدانووا قومیسیونینك حاضرلادیغی پروژە آیسە تمامیلە «بین‌الملل وە بین‌الملللەشکەن ساویت آتامالاری، روس سوزلەری وە روس غرامەری عنصرلاری»نڭ تورکمەن تیلینە «سەل کبی آقماسی» یولینی بر آزدا کیڭەیتب، بو یول اوستندە چیقیب قالووی ممکن بولغان بوتون مانعلارنی برطرف ایتمەك یولندادر.

بوغدانووا قومیسیونی تورکمەن تیلینە آز وقتدا اعظمی صورتدە یات سوزلەر، یالغز سوزلەر کیریتوگنە ایمەس، بو تیلنی اعظمی صورتدە روس تیلی تأثیری آستینا آلالیلو اوچون لازم دیب تاپدیغی بوتون چارەلەرینی پروژەسینە کیریتمشدر. او تورلو قوشومچالار ایلە سوز جنسلەری یاراتو تدبیرلەرینە قادار فائدالانماقچی بولادر. بو فائدالانولاردادا تورك تیلی، تورکمەن لهجەسینك اساس خصوصیتلەری قطعیاً اعتبارغا آلینمایدر.

بر قسم روسچا قوشومچالارنك عینیلە تورکمەنچەگە کیچەجەگی مخصوص قید ایتیلمەکدەدر.

بوغدانووا بو صورتلە تورکمەن تیلینە «سەل کبی آقتیلغان» یات سوزلەرنك سویلەنیشی وە یازیلیشی مسئلەسندە تماس ایتەدر. قومیسیون بین‌الملل آتامالارنڭ تورکمەن خلقینڭ سویلەشدیگی شکلگە کیریتب سویلەش وە یازیشنی رد ایتەدر. بونڭلە بر نیچە ییل اول ملتچیلکلە عیبلەنیب سورگونگە یوباریلغان تورکستانلی تیلچیلەر طرفدان آلغا سورولگەن اساسغا، فقط قارشی براستقامتدەن، کیلب اوتورادرلار. او زمان، بوکون ساویت حبسخانەلەرندە درەکسز یوقالیب کیتکەن یوروننو معارف قومیساری اورونباساری باتو باشدا بولغانی حالدا برغروپ تورکستانلی تیلچیلەر ادبی تیل ایلە کیڭ خلق کتلەسی طرفدان سویلەنگەن تیلنك هەر زمان بر قادار فرقلی بولغانلیغینی آلغا سورگەنلەر ایدی. اولار تا او زمان موسقوا فرقە مرکزینك ناشر افکاری «پراودا» تیلینڭ نە روس موژیکی وە نەدە روس ایشچیسی کیڭ کتلەسینڭ سویلەمە تیلینڭ عینی بولماغانلیغینی‌دە مثال ایتب کورسەتکەنلەر ایدی. او زمان ساویت حکومتی بو

قاراش اوچون اونلارنی کیگ خلق کتله‌سنده‌ن اوزاق قالغان، بورژوآ تأثیری آستندا قالغان عنصر دیب عیبله‌گه‌ن ایدی.

ساویت حکومتی او زمان اولارغا قارشی چیقماقله تیل انکشافینی یوروب کیله یاتقان طبیعی چیغیرندان چیقارماقچی، اونی کوتله‌شتریب ضعیفله‌ندیرمه‌کچی، بونیگله «بین‌الملله‌شکه‌ن روس آتامالاری» آقینی اوچون مجرا، زمین حاضرلاماقچی ایدی. ایمدی ایسه وظیفه‌نگ بوجهتی بیتدی. یول حاضرلاندی. بیته‌رلك درجه‌ده کوك آتیلغانلیغی قناعتی حاصل بولدی. فقط ایکنچی طرفدان خلق وه حتی ایسکیده ساویت حکومتی اویونینا بیریلب چیقغانلاردان بر قسمی «یه‌گی پروله‌تار تیلی» بیله‌ن خلق کتله‌سی آراسنداغی آچیقلقنگ بر اوچوروم شکلینی آلیب بارایاتقانینی کوردی. بو صورتله بوندان اولگی مقاله‌ده بحث ایتدیگمز «باری بر سزنگ یاراتماق ایسته‌دیگگز تیل‌ده خلق تیلی بولالمایدر. اودا بر آووچ قوممونیست سرایلیلاری تیلی‌گنه بولوب قالاجاقدر» دیگه‌ن آقیم اورتاغا چیقدی. ایکنچی بر طرفدا ایسه «یه‌گی پروله‌تار ادبی تیلی خلقدان آیریلغان، هیچ کیمگه آڭلاشیلماس بر «ژارگون» بولوب قالدی» دیب باقیریلدی.

ساویت حکومتی اوچون‌ده قطعی قرارغا کیلو، حقیقی یوزینی کورسه‌تو زمانی کیلیب تیرالدی. 1934نچی یلی اوزبیکستاندا وه بو آرالقدا باشقا تورك «ملی» ساویت جمهوریتله‌رنده ایشکه آشیریلغان ایده‌ی ایمدی تورکمه‌نستاندا قورولتایدان اوتکه‌زیلمه‌کچیدر.

بو حاضرلانغان پروژه‌ده، بین‌الملل آتامالارنگ سویله‌نیش وه یازیلیشینك یرلی خلق کیگ کتله‌سی سویله‌مه تیلی شکلینه کیریتیلووینی رد ایتکه‌ن ساویت حکومتی آتامالارنی اصل چیقدیغی تیلده‌ن آلو نظریه‌سینی‌ده، قطعی صورتده رد ایته‌در.

قومیسیون پروژه‌سنده بو بحثکه دائر قسم بوغدانووا طرفدان شونـ‌دای کورسه‌تیله‌در: بین‌الملل آتامالارنگ تورکمه‌ن تیلینه همان‌همان یالغز روس تیلی آرقالی کیره‌جه‌گینی، عینی زماندا تورکمه‌ن وه روس

تیلله‌ری آراسنداغی باغلانیشنی کوچه‌یتو کیره‌کلگینی نظردا توتقان پروژه بین‌الملل آتامالارنگ یازیلیشی مسئله‌سنده آتامانگ اصل چیقدیغی تیلده‌کی شکلنده ایمه‌س، روس ادبی تیلنده‌کی شکلنده آلینیشینی لازم تاپادر.

ایش بو قاداری بیله‌ن‌ده قالمایدر. تورکمه‌ن وه روس تیلله‌رینگ فونه‌تیك باقیمندان بربرینه اویمادیغندان توقغان آغیرلقلارنی بر طرف ایته بیلمه‌ك اوچون بو آتامالارنگ روس ادبی تیلنده‌کی شکلینی ساقلاب قالا بیلمه‌سی وه روسچا تلفظنی تولا بیره بیلمه‌سینی تأمین اوچون قوـ‌میسیون بر تاقم مخصوص مرکب اشاره‌لر قبول ایته‌در. ja, je, jo, ju، روسچا ц = „ts“، щ = „şç“، дж = „c“ کبی روسچا „x“ حرفی عینیله تورکمه‌نچه‌گه آلینادر (совхоз, колхоз).

مسئله‌نگ أڭ قیزیغینی کوریگ: روسچا „г“ حرفی اصل روسچانك غ، گ یرله‌رینی توتوچی تاوش اوچون قوللانیلدیغی کبی، روسچادا مقابلی بولماغان اجنبی تیلله‌رده‌کی „h“نگ‌ده مقابلی اولاراق قوللانیلیر. تورکچه‌نگ بوتون لهجه‌له‌رنده‌ده „h“نگ مقابلینی بیره بیله‌جه‌ك تاوش باردر. ایسکی حروفاتدا بز بو لاتینچا „h“نی «ه»، «ح» ایله افاده ایتب کیلمه‌کده ایدیك. بوکونکی لاتینچا الفبادادا ه = h شکلنده آلینمشدر. بوتون تورك لهجه‌له‌رینه او جمله‌ده‌ن تورکمه‌نچه‌گه بین‌الملل آتامالارنی روس ادبی تیلنده‌کی شکلنده آلونی بویورغان ساویت حکومتی، ایسته‌ر اصل روسچا „г“ ایسته‌رده باشقا تیلله‌رده‌کی „h“نگ مقابلی اولاراق قوللانیلغان „г“نی فرقسز „g“ شکلنده آلینماسینی امر ایته‌در. بو حسابلا بوتون دنیادا «هیدرو» (Hydro) „Hidro“، „Harmon“ شکلنده قوللانیلغان، تورکچه‌نگ بوتون لهجه‌له‌رنده‌ده عینی شکلنده «ه»نگ مقابلی „h“ ایله افاده ممکن بولغان بو وه بوگا اوخشاش جذرله‌رده‌ن چیققان سوزله‌ر گیدرو، گارمون (gidro)، (garmon) شکلنده یازیلیشغا مجبور توتولاجاقدر...

مه‌نه ساویت مفهومنده بین‌الملل دیمه‌ك بودر. بو جنسده‌ن «بین‌الملللکنی» ستالین هه‌ر بر روس ملتچیسی، اونگ‌دا ایگ قاراسی بیله‌ن بولوشه آلاجاقدر.

ایسه‌ن تورسون

ئۇيغۇر گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

شرقی تورکستاندا

جهان افکار عامەسی حبشستان وه آق دیگز بویلارنداغی حادثەلەرله مشغول ایکەن، ساویت روسیا تورلو اینتریغالار وه عسکری کوچیله اوز تأثیری آستینا آلدیغی شرقی تورکستاندا کینگ مقیاسدا فعالیتدەدر. او طرفدان آلنغان خبرلەرگه قاراغاندا، باشلیچا جونغاریا (یعنی شرقی تورکستاننك غربی قسمی)دا وه موغولستان هەم قانسو یاقینلیقلاریدا مدافعه وه هجوم یرلەری وه اوچقوچلارغا مخصوص کینگ میدانلار حاضرلانمشدر. غربی تورکستان ایله شرقی تورکستان آراسیداغی یوللارنینگ سوغوش حاضرلغی باقیمندان مهم سانالاتورغانلاری تیزلیك ایله توزەتیلیب، آغیر یوك آفتاموبیللەری یوره بیلەرلك حالغا قویولمشدر.

شرقی تورکستانداغی ساویت فعالیتی یالغز حربی باقیمدان مهم سانالاتورغان بعضی حاضرلقلارنی کورو ایشلەریگه منحصر ایمەسدر. آك مهم اورونوشلاردان بریده یاواش-یاواش ایچکی أدارەنی ساویت آداملاری قولینا اوتکوزمەك بولغاندر. مملکتنگ هەر طرفندا «گ. پ. او.» تشکیلاتلاری قورولوب، هەر بر حرکت ساویت قونترولی آستینا آلینمشدر. اورومچیدە اوتوروچی حکومت کشیلەری ایسه آرتق هەر قاندای مستقل حرکتدەن محروم ایتلیب، یالغز موسقوانگ تعلیماتی بویونچا قیمیلداوچی برەر قوغورچاق حالینا قویولمشلاردر.

شرقی تورکستاندا ایچکی أدارە ساویت روسیا حسابینا شو طرزده امنیت آستینا آلینمشدر:

شبهەلی عنصرلار تورلو یوللار بیلەن ایشدەن اوزاقلاشتریلمشلار. هەر قاندای بر ملاحظه وه یا اندیشه ایله ایش باشندان اوزاقلاشتریلمای قالغانلار ایسه محلی شرائطغا اویغون بر طرزده یاشیرین پولیس قاراماغی آستینا آلینیب، بو صورتله ساویت حرکاتینا ضرر کیلتیریلمەیەجەك بر وضعیت یاراتیلمشدر. سوك آلنغان معلوماتلارغا قاراغاندا بو حال شرقی تورکستاننگ، خوتان وه اطراف قسمی مستثنا اولماق اوزره، هەر طرفیناشاملدر.

کاشغاردا هافتادا ایکی تاپقیر چیقیب تورغان «ینگی حیات» غازیتاسینگ 35 .12 .9 تاریخلی 115نچی ساندا خواجه نیاز حاجینگ اوزون بر خطابنامەسی باسیلغان. شو خطابنامەنگ بیشنچی بولومنده، جهانگیرلەرگه قارشی کورەشمەك مقصدیله «فدیخوی» دیگەن بر تشکیلات قوروولغانلغی بیلدیریلەدر. اسمندەن نیمه دیمەك بولغانلغی بز تورکلەرگه آگلاشیلماتورغان بو سیاسی قوروم حقندا شو سوزلەر یازیلمشدر:

«بو تشکیلات (یعنی «فدیخوی») خلقنی جهانگیرلكگه قارشی قوییوب، شو یولدا تشویقات، ترغیبات ایشلەرینی آلیب باراردر. هەر کیمنگ وه حکومت خادملەرینگ بو تشکیلاتغا آك یاقیندان قاتناشیب، یاردەملەر کورسەتیب تورمشلاری لازم. جهانگیرلەر بزلەرگه دوشمان، شورا حکومتی دوست بولوب تورماقدا. بز شورا حکومتی ایله سودا علاقەسینی محکملەیمز. لیکن شورا حکومتی بزنی اوزیگه تارتیب آلماق ایمەس، بلکه بزنگ ترقیاتمز اوچون یاردەم بیریشەدر. مونی خلقغا یاخشی توشونتوروب، فتنه خورلارنی رسوا قیلیش کیرەك» دیلەدر. کاشغار غازیتاسندان آلینب، یوقاریدا کتیریلگەن جملەلەردەن ساویت روسیانگ شرقی تورکستاندا قایسی استقامتده ایشلەمەکدە بولغانلغی هەر کیمگەدە آگلاشیلسا کیرەك.

خواجه نیاز حاجی، خطابنامەسینگ باشقا بر یرندە، خلق آراسنداغی ناراضیلقلارغادا یاناشیب، «اوزینی داهی حسابلاماق بولوب یورگەن کشیلەر چیتلەردە، بلکه یاشیرین اوز ایچیمزدە، تورلوك اغوا، فتنه، فسادلارنی تارقاتیشغا حرکت قیلماقدالار» دیب، سوزلەرندە دوام ایتەرەك: «کیینگی وقتلاردا آلنغان بعضی خبرلەرگه قاراغاندا، یورت آراسیدا تورلوك آلدی-قاچدی، نەری-بیری سوزلەر تارالغانی اوخشایدر. خواجه نیاز حاجی ختایلارغا ساتیلدی. شرقی تورکستاننگ مستقل بولوشی کیرەك ایدی. شورا حکومتی شرقی تورکستاننی تارتیب آلماقچی، انقلاب نتیجەسز بولدی. بزنی ختایلار ایزمەکدە وهکذا دیگەن تهمت اغوالارینی تارقاتوچیلار بارغا اوخشایدر...» دیب، خلقنگ احوال روحیەسینی

آگدیروچی بعضی نقطه لارنی بیلدیریب اوتەدر. وضعیتنی بیلوچیلەرگه معلومدر، که شرقی تورکستان خلقی میگلەرچه قوربانلار بیریب، قوزغالان وه انقلاب یاساب، اوز ملی تیله گینی آچیقچا میدانغا چیقاریب، ملی حکومتینی اعلان ایتب، بونیگله ملی تورموشنگ ایلك تمل تاشینی قویوب، ملی استقامتده ایمتیلەرکەن مسئله گه ساویتلەر مداخله ایتدیلەرده اونی قایتادان فجاعتگه سوروکلەدیلەر. شرقی تورکستان خلقی انقلابنگ نتیجەسز قالیشندا خواجه نیاز حاجی‌نگ غایت مأثر رول اویناغانلغینی، اونگ ساتیلغانلغینی لایقیله سیزمشدر. او بو حقداغی ناراضیلغینی، نفرتینی هەر وسیله ایله سویلەمه کده، حتی اوز حسیاتینی خواجه نیاز حاجی‌نك قولاقلارینا قادار ایشیتدیرمه کدەدر.

خلقنك یورتداغی وضعیتدەن نه درجەده قایغیرماقدا بولغانلغی اورومچی‌گه یاغیب‌تورغان امضاسز عریضه لاردان‌دا آپ-آچیق آگلاشیلماقدادر. کاشغار، یارکند، آقسو وه شوگا اوخشاش بویوك شهرلەرده‌کی وضعیتدەن مثاللار کیلترەرەك اورومچی‌گه «شرقی تورکستانی بولشەویك آداملاری باسیب کیتدی» دیگەن مفهومده امضاسز عریضه لار بارغانلغینی اورومچی‌ده چیقاتورغان رسمی غازیتا هەم تصدیق ایتمشدر. امضاسز عریضه لاردان بری‌ده مذکور رسمی اورومچی غازیتاسی باشقارماسینا یوللانمشدر. شول مرکزی غازیتا کاشغاردان آلدیغی امضاسز عریضەغا جواب بیروگه اورونارکەن، شرقی تورکستاندا أدارەلەرده یتیشەرلك آدام یوقلغینی، شونگ اوچون شورا آداملارینگ معارف وه باشقا أدارەلەرده‌ده ایشله‌یتورغانلارینی آلغا سوروب، «بزلەر ایشچیلەرگه محتاجدرمز. لیکن شورا کشیلەرینی أداره اصولیمزنی ساویت حکومتی دیك قوروب بیریشگه چاقیرغان ایمەسمز. اورومچی‌گه عریضه یوللاوچیلار حکومتگه یامان مقصد بیلەن بهتان قیلغوچیلاردر» دیب مقابله ایتمشدر.

«شورا حکومتینگ شرقی تورکستاننگ ترقیاتی اوچون یاردەم بیرمه کده بولغانینی» سویلەوچی خواجه نیاز حاجی، یوقاریدا قسماً بحث ایتلگەن خطابنامەسینگ باش طرفندا («ینگی حیات» سان 115، ص. 1،

ستون — 2ده)، حکومت وه جمعیت ایشلەریده ملتیگه قارامای، بیلیمیگه قاراب لایق ایشلەر بیریلیب، یول، کوپروکلەر توزەتیلگەنینی وه صحرا خوجالغینگ اصلاح قیلنغانینی بیلدیرەدر.

شرقی تورکستاندا ساویت فعالیتی هەر ساحەدا کیگ مقیاسدا دوام ایتمه کدەدر. ایش بوندای کیتەرسه، ساویت روسیا یاقیندا، اوزی اوچون تیشقی موغولستاندا یاراتدیغی اویغون وضعیتنی شرقی تورکستاندادا یاراتا بیلەجه کدر.

اوقتای

*

بین‌الملل وضعیت

حبشستان‌نك ایتالیا طرفدان استیلا ایتیلب، اونی ایتالیاغا مستملکه صفتنده قوشوب آلغانلق، ایتالیا قرالینگ حبشستان ایمپەراتوری اعلان ایتیلیشی، اونسزدا چووالچق بر حالدا بولغان بین‌الملل مناسباتنی یەنەده قاریشتریب یوباردی. بونگله وضعیتنی اوزگەرتو امکانی، سوغوش دوام ایتب تورغان زمانغا قاراغاندا، یەنەده آغیرراق بولوب کیتدی. ملتلەر جمعیتینگ اعتبار وه حیثیتی ایتالیانلارنی حبشستاندان قووب چیقیب، ایسکی وضعیتنی قایتادان تورغوزوشنی طلب ایتەر ایدی. فقط بوکون بوندای بر حرکتگه کیریشنی هیچ کیم اویلامایدی‌دا. بوکون بوندای بر وظیفەنی اوستنه آلاتورغان بر دولت‌ده تاپیلماسا کیرەك. ایکنچی طرفدان حبشستاننگ استیلا ایتیلب ایتالیاغا قوشولغانلیغینی رسماً تانودا ملتلەر جمعیتی اعضاسندان بریسینگ عینی جمعیت اعضاسندان ایکنچیسی طرفدان استیلا وه مستملکه ایتیلووینی قبول ایتو بولادر، که بودا «بین‌الملل حقانیت» وه «بین‌الملل معاهدەلەرنگ قدسیتی» کبی پرەنسیپلەرنی آیاق آستینا آلغانلق دیمه کدر. دیمەك آوروپا چیقماس بر یولغا کیریب قالدی. بونگ مسئولیتی دنیا سیاستینی باشلاب آلیب یوروچی دولتلەردەن، سوزده ملتلەر جمعیتی نظامنامەسنه صداقت کورسەتکەن بولوب کورونوب، ایشده

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بو جمعیت قرارینی تولاسینچا ایشکه آشیروغا مانع بولغانلار بوینینا توشه‌در. بو بویوك دولتله‌رده‌ن شو وه یا بونیسینگ معنوی اعتباری مسئله‌سی بزنی هیچ بر تورلو علاقه‌دار ایتمه‌یدر. بز ایتالیا-حبشستان مسئله‌سی اوستنده تیز-تیز توروب، بو مسئله‌نگ باریشندا عموم آوروپا سیاستینی یوروتوچی دولتله‌رده‌ن شو وه یا بو دولتنگ معنوی مسئولیتی اوستنده اصرارله توختاساق وه بین‌الملل حق وه اخلاق مدافعه‌چیسی رولینی تاقینغانلار دائره‌سنده‌کی ایکی یوزلولك کورونوشله‌رینی آچیب کورسه‌تیشکه اورونساق، بز بونلارنگ بوتونیسینی اوزیمزنگ کیله‌جه‌گیمز اوچون ساباق چیقارماق اوچون‌گنه ایشله‌یمز. فکریمزنی سوگینه قادار سویله‌ب بیتیره‌یلیك: اگرده کیچیك خلقلار (دولتله‌ر) ایرته‌ن اوز امنیتله‌ری ایجابی ملتله‌ر جمعیتی نظامنامه‌سینی بوزغان ایتالیا بیله‌ن معاهده یاساشغا توتونسالار خطا ایشله‌گه‌ن بولمایدرلار. چونکه «بین‌الملل اخلاق وه حقانیت»نگ باریشینی کوزه‌تیب، قوروب بارو رولی کیچیك دولتله‌ر اوموزلاریغا توشمه‌یدر. کیچیك دولتله‌رنگ تاریخی وظیفه‌له‌ری باشلیچا اوز آزادلق وه استقلاللارینی قورودان عبارتدر. «بین‌الملل وجدان، انصاف محکمه‌سی» قارشیسندا هه‌مه‌نگ تیگلگینی قوروماق رولینی اوستنه آلغان وجدان، حیثیت، انصاف، اخلاق دیگه‌ن بوتون بین‌الملل پره‌نسیپله‌رگه توکوروب کیلگه‌ن، موسقوا بولشه‌ویکله‌رینی بو «بین‌الملل عدالت» قوروقچیلغی باشینا قادار چیقارغان ایکی یوزلو بویوك‌له‌رنگ بر کون کیلیب‌ده هه‌ر قاندای بر منفعت اویی بیله‌ن کوچسز دوستلارینی ساتیب یوبارماسلقلارینا قطعیتله ایناییب بولمایدر.

2) حبشستان‌نگ ایتالیانلار طرفدان استیلا ایتیلووی بیله‌ن ملتله‌ر جمعیتینگ معنوی نفوذی بوتونله‌ی توگه‌گه‌ن درجه‌گه کیلدی. ملتله‌ر جمعیتینی باشلاب یوروچی دولتله‌ر — فرانسا وه اینگلته‌ره‌در. بو ایکی مملکت مطبوعاتندا سوك وقتلاردا ملتله‌ر جمعیتینگ اصلاحی بحثی وه آوروپا مسئله‌سینی یولغا قویونك تورلو شکلله‌ری کوبگینه اوچراتیلماقدادر. 26 آپریل وه 3 مای سایلاولارینا قادار ایش باشندا بولغان فرانسا حکو-

متی اینگلته‌ره، فرانسا، ایتالیادان عبارت «ستره‌زا جبهه‌سینی» قایتادان تیریلتوده‌ن کوب بحث ایتکه‌ن ایدی. 2نچی بین‌الملل باشچیلاریندان فرانسوز سوسیالیستله‌ری باشلوغی له‌ئون بلوم‌نگ قولی آستندا قورولماقدا بولغان یه‌گی فرانسوز حکومتی دائره‌سنده ایسه اوچ بویوك «ده‌موقراتیك»(*) دولت، یعنی اینگلته‌ره، فرانسا وه ساویت روسیا (؟!)، آراسندا سیقی باغلانیشدان کوبره‌ك سوز بولماقدادر. طبیعی بونلارنگ بوتونیسی تصور، ذهنی پروژه‌له‌رده‌ن‌گنه عبارتدر. بو پروژه‌له‌رنگ قای یرگه باریب توختاوی حقندا ایمدیده‌ن بر نه‌رسه سویله‌ب بولمایدر.

دنیا مطبوعاتی اینگلته‌ره حکومتینه آوروپا ایشله‌رینی ترتیبگه سالو یولندا شوندای بر پروژه عطف ایتمه‌کده‌در. اینگلته‌ره حکومتی اصلنده بولشه‌ویکله‌ر طرفدان اورتاغا قویولوبدا، سوگرادان فرانسز حکومتی طرفدان قوانچله قبول ایتلگه‌ن «صلحنگ بولونمه‌سلگی» وه اونگله «بر توغما» «عمومی قولله‌کتیف مدافعه» نظریه‌سیگه قارشی ایمش. اینگلته‌ره حکومتی گویا آوروپانی تورلو دائره‌له‌رگه آیریب، بو دائره‌له‌ر ایچنده‌گنه امنیت مسئله‌سینی تأمین ایتمه‌کچی ایمش.

آوروپا بین‌الملل سیاستی حقندا ایناnچلی معلوماتلار بیروی بیله‌ن مشهور فرانسوز غازیتاسی „L’Oeuvre“ (8. 5. 36) اینگلته‌ره پلانینی قوییوداغیچا کورسه‌تمه‌کده‌در: 1) غربی آوروپا — بو غروپنگ ایچینه فرانسا، بویوك بریتانیا، هوللاندا، به‌لجیقا هه‌م آلمانیا کیره‌در. 2) مرکزی آوروپا — ایتالیا، کیچیك آنتانتا دولتله‌ری، آوستریا وه مجارستان؛ 3) شرقی آوروپا — روسیا، لهستان، بالطق مملکتله‌ری، فینلاندیا وه آلمانیا؛ 4) بالقان — یوغوسلاویا، بولغارستان، یونانستان وه تورکیه؛ نهایت 5) آق دیگز دائره‌سی — اینگلته‌ره، فرانسا ایله آق دیگز اطرافی دولتله‌رینی ایچینه آلادر.

(*) بز بو «ده‌موقراتیك» سوزینی، ساویت روسیا حقندادا قوللانیلماقدا بولغانی اوچون، تیرناق ایچینه آلدیق.

فرانسا مطبوعاتی اینگلتەرەگە عطف ایتیلگەن بو پروژەنی یاخشی قارشی آلمادی. چونکە فرانسوز مطبوعاتینا کورە، بو پلاننگ تحقق ایتدیریلمەسی ایلە برنچیدەن اینگلتەرە — آوستریا، چەخوسلوواقیا، یوغوسلاویا وە بالقان دولتلەرینە قارشی تعهدلەرندەن آزاد ایتیلگەن بولادر. ایکنچیدەن مرکزی وە شرقی آوروپادا آلمانیاغا سربست میدان بیریلگەن بولادر. اوچنچیدەن فرانسا آلمانیا طرفدان هجومگە مغروض قالغان تقدیردە (فرانسا دائمی صورتدە شو اندیشە تأثیری آستندا یاشایدر.) او یالغز اینگلتەرە، بەلجیقا وە هولاندادان یاردەم آلا بیلەجەك؛ لهستان، کیچیك آنتانتا، بالقان اتفاقی دولتلەری یاردەمندەن محروم قالاجاق وە فرانسا بیلەن اتفاقدا بولماغان اورتا آوروپا وە بالقان دولتلەری ساویت روسیانك یاردەمچی کوچلەرینی اوز توپراقلارندان اوتکەزمەیەجەکلەردر.

«بولونمەس صلح» وە «عمومی قوللەکتیف مدافعە» نظریەلەرینگ عملی قیمتی ایسە ایتالیاـحبشستان سوغوشندا بوتون آچیقلیغی بیلەن میدانغا چیقدی. بو سوغوش آچیق کورسەتدی، کە «صلح» بولونمەس بر نەرسە ایمەسدر. «عمومی قوللەکتیف مدافعە»نگ حکمتی شو بولدی، کە حبشستان ایتالیا طرفدان استیلا ایتیلدی. ایکنچی طرفدان معین دائرەلەردەکی آگلاشمالارغا ایناننمایتورغان بولغاندا عمومی آگلاشمانگ قاندای عملی قیمتی بولا آلادر؟!

3) یراق شرقداغی وضعیتدە عینی کیرکینلگندە قالماقدادر...

یاپونیا تیشقی ایشلەر ناظری آریتا 6. 5. 36دە یاپونیا ایمپەراتورلیغی پارلامانی منبرندەن سویلەگەن نطقندا یاپونیا وە ساویت روسیا مناسباتینا تماس ایتب:

«ساویت روسیا بیلەن یاپونیا آراسنداغی حاضرگی مناسباتنی بختلی دیب آتاب بولمایدر. ساویت حکومتینگ یراق شرقنگ تورلو چیگەرەلەرندە سوك درجەدە آرتیق سوغوش کوچلەری ساقلاوی بو دائرەدە صلحنی تهدید ایتمەکدەدر. یاپونیانگ شرقی آسیادا صلحنی ساقلاو اورو-

نوشلارندا بو وضعیتگە قارشی لاقید قالا آلمایاجاغینی آچیق سویلەمەکچی بولامەن» دیدی. («ایزوەستیە» 8. 5. 36).

ساویت مطبوعاتی (دیمەك ساویت حکومتی) ختاینی «یاپون ایمپەریالیزمندەن» قوزوماق یولندا آمریقا، اینگلتەرە وە ساویت روسیا برلگینی وجودگە چیقاریش اوچون شدتلی پروپاغاندا یوروتمەکدەدر. آگلاشیلغان آمریقادا ساویت شیرلامالارینا قولاق بیریب تینگلایتورغان نفوذلو دائرەلەردە یوق ایمەسدر. بو آمریقالی افندیلەرنگ وضعیتی نادر کورولەتورغان غرابتلەرنك بریدر. اوزلەری ختایلارنی ایکنچی درجەدەکی («ساریق توسلو، قیسیق کوزلو») بر عرق انسانلاری دیب مملکتلەرینە ختای مهاجرلەرینی کیریتمەیدرلەر. ایکنچی طرفدان تیشقی موغولستان وە شرقی تورکستاننك ساویت روسیا طرفدان یوتولوب قویولغانینی قبول ایتب، ختاینی یاپونیاغا قارشی قوروماقچی بولادرلار! اینگلتەرەگە کیلگەندە او ایمدیگەچە ساویت روسیانگمی، یوقسا یاپونیانگمی طرفینی توتوش حقندا قطعی قرار بیرمەی کیلەدر. فقط شو قاداری کورولدی، کە اینگلتەرە پارلامانینگ یاقینداغی مجلسلەرندەن برندە بر مبعوث طرفدان ساویت روسیاـموغولستان معاهدەسی اوستندە بیریلگەن بر سورغوغا حکومت رئیسی غایتدە آیدین جواب بیریب کیچدی. بالدوین بو جوابندە اینگلتەرەنگ موغولستانی ختاینگ بر پارچاسی دیب بیلدیگینی وە بو معاهدەگە هیچ بر تورلو قیمت بیرمەدیگینی وە اونی تانیمادیغینی آگلاتدی. اینگلتەرەنگ ساویت روسیا حکومتی وە بعضی آوروپالی دوستلاری طرفدان اصرارلە اوندالماقدا بولغان یولغادا کیرمەی، بونیگلە ساویت روسیا تیگیرمانینا سو قویمای قالاجاغینیدا امید ایتمەك ممکندر... بونی ذاتاً یوقاریدا نقل ایتدیگمز پروژەدە آچیق کورسەتمەکدەدر. م.

فلسطیندە

بر یاریم آیدان آرتیقدر، کە فلسطیندە قانلی سوغوش دوام ایتمەکدەدر. بز بوندای فلسطین قاریشیقلقلارینا برنچی دفعە شاهد بولماقدا ایمەس

ئۆلاد گوروپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمكى ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

مز. تا 1920نچي يىلدان آلىپ 1921، 1928، 1929نچي يىللارى تكرارلانغان فلسطين قارىشىلقلارى بوكون بر داها تكرارلانماقدادر. اوتكەن اغتشاشلار آراسندا أڭ مهم وه قىزغىنى 1929نچي يىلغى قارىشىلق ايدى. ايستەر اوتكەن، ايستەردە ايمدىگى فلسطين قارىشىلقىنى اصلندە ايكى نەرسەگە قارشى بولوب بارادر. بر طرفدان او فلسطينگە يهودى مهاجرى كتيروگە قارشى بولسا، ايكنچى طرفدان بو يهودى مهاجرتىنى حمايە ايتمەكدە بولغان اينگليز حاكميتىنە قارشيدر. 1917/18نچي يىللارى اينگليز كوچلەرى طرفدان اشغال ايتيلگەن فلسطين 1920نچي يىلى «سان رەمو»دا توپلانغان آتانتا دولتلەرى ممثللەرى طرفدان اينگلتەرە مانداتى آستينا بيريلگەن ايدى. اينگلتەرە حكومتى تا 1917نچي يىلى يهوديلەرگە فلسطيندە «ملى اوچاق» قوروب بيرونى وعد ايتكەن ايدى. اينگلتەرە بو وعديلە بر طرفدان يهودى سرمايەسينى آتانتا طرفينا تارتماقچى بولغان بولسا، ايكنچى ياقدان ينە اينگلتەرەنڭ اوز (توركيەگە قارشى) پروپاغانداسيلە اوسمەكدە بولغان «عرب برلگى» حركتينە قارشى بر تايانچ نقطەسى ياراتماقنى اويلاغان ايدى. اينگلتەرە حكومتينڭ هەر ايكى مقصدىدە ئەلدە ايتيلدى. 1917نچي يىلى فلسطيندە «يهودى اوچاغى» قوروشغا وعد بيرگەن، مشهور بالفور بياننامەسى نشر ايتيلگەندەن سوڭ آق يهودى سرمايەسى آتانتا ياردەمينە سو كبى آقا باشلاغان ايدى. «يهودى ملى اوچاغى» مسئلەسينى حمايە ايتوچى فلسطيندەكى اينگليز مانداتى حكومتى ايسە برلەشكەن عرب دولتينڭ قورولماسلىغىنڭ كفيلى رولينى كورمەكدەدر. بو مقصدلارنڭ هەر ايكيسىدە فلسطين عربلەرينڭ حياتى منفعتلەرى عليهنەدر. اون اوچ عصردانبەرى فلسطين عرب يورتى سانالادر. يهوديلەر بو يىردە اهميتسز بر اقليت سانالارلار ايدى. مثلا دنيا سوغوشى باشلانار آلدينا 700 ميڭ عرب اهاليگە قارشى 50 ميڭ چاماسنداغنا يهودى بار ايدى. ايمدى ايسە بو عرب وه يهودى اهالينڭ سانلارنداكى نسبت كوب كنه اوزگەريلگەن. روس ديموقراتى وه يهودى ملتچيسى پولەكوف-ليتوفتسەف كبى فلسطين يهوديلەرى مسئلەسى بيلگيچى

سوزلەرينە ايناناق ممكن ايسە، حاضرغى چاغدا فلسطيندە 850 ميڭ عرب وه 375 ميڭ يهودى بار. («پوسلەدنيە نووووستى» 36 .5 .12).

فلسطينگە كيلگەن يهوديلەر عربلەرنڭ يىرينى ساتىب آلماقدالار. بربرينە باغليلغى كوچلو بولغان يهوديلەرنڭ آقچاسىدا كوب. عربلار ايسە بر طرفدان يهودى مهاجرينە قارشى پروتەست ايتب توپلانلان چيقارسالار، ايكنچى ياقدان يهوديلەرگە يىرلەرينى ساتب اونلارنى كوچەيتەدرلەر وه بونگلە اوز تورموش وه كورەش نيگيزلەرينى كوچسزلەنديرەدرلەر. حاضرغى قوزغالانلارنڭ هدفى برنچيدەن عرب كوبچيلگى بيلەن يىرلى مختار حكومتى قورو، ايكنچيدەن فلسطينگە يهودى مهاجرتينى قطعى صورتدە منع ايتو، اوچنچيدەن عربلارغا يهوديگە يىر ساتونى منع ايتودر.

حاضرغى فلسطين قوزغالانلارى اولدوقچا جدى بر ماهيتدەدر. يهوديلەر هم عربلار طرفدان أولگەنلەرنڭ سانىدا كوب كنە. عربلار يهودى مالينى بايقوت ايتو، ايش تاشلاوكبى چارەلەرگە كيرديلەر. كون يوق، كە غازيتالار بر قانچا عرب وه يهوديڭ أولدورولگەنلگى خبرينى كتيرمەسين. غازيتالار بو سفرگى قوزغالاندا سوريە، عراق وه باشقا أولكەلەردەكى عربلارنڭدا فلسطين عربلارينا ياردم كورسەتمەكدە بولغانلقلارينى يازماقدالار. عربلار اوز هدفلەرندەن يهودى مهاجرتينى توختاتونىغنا بولسادا تحقق ايتديرە بيلەجەكلەرمى؟ — بو حقدا ايمديدەن هيچ بر تورلو حكم بيريب بولمايدر. بوتون دنيادا يهوديلەر 13 ميليونغنا. فقط اونلار باي وه برلەشكەن. كوبچيلگى «قولونى»(مستملكە)، «مانداتى»، «حمايە» ديگەن تورلو اسملەر ايلە يات دولتلەر أدارەسينە كيريب قالغان عرب أولكەلەرندە ياشاوچى يوز ميليوندان آرتيق عرب اهالى بوكون اوز حياتى منفعتينى قورودانداغنا عاجز بولوب كورونمەكدەدر. «مسلمان برادرلگى»، «اتحاد اسلام» كبى پارلاق شعارلارنى سويلەب يوروچى عاشقلارنڭ معرفتى، قابليتى مەنە شو فلسطين مثالندە سينالاچاقدر.

ملی حق، ملی منفعت باقیمندان بز، فلسطین عربلارینگ تورموش کورەشلەرندە، کیمگە وە نیمەگە قارشی بولسادا، موفق بواوب چیقو-لارینی جاندان تیلەیمز.

* * *

وارشاوادا بر قونغرە

وارشاواداغی «پرومەتە» تشکیلاتی، ساویت روسیا حکومتینگ اوز قولی آستندا قالغان غیر روس خلقلارنگ تیل وە کولتورینە قارشی وحشیانە بر صورتدە یوروتمەکدە بولوندیغی روسلاشترما سیاستی وە بو یوزدەن اسیر خلقلار تیل وە کولتورینە یوکلەتیلمەکدە بولغان آغیرلقلار، غیر طبیعیلکلەر مسئلەسینی کوروشمەك اوزرە، بو اسیر خلقلار ممثللەرندەن بر قونغرە چاقیردی. وارشاوادا «گەنج خرستیانلار» اویوشماسینك یورتی سالوندا توپلانغان بو قونغرەغا آذربایجان، شمالی قافقاسیا، قریم، ایدیل-اورال، تورکستان، گورجستان، اوقراینا، قازاچیا، مولداویا، شرقی قارەلیا، اینگەرمانلاند وە قومی أولکە وە خلقلاری ممثللەری قاتناشدیلار. بو سوك اوچ فین أولکەسی (یعنی قارەلیا، اینگەرمانلاند وەقومی) ممثللەری قارداش فین یورتندان کیلدیلەر. بو وضعیتنی، داغیلدیقلاری تورلو یات أولکەلەردەن کیلگەن بز تورك أولکەلەری ممثللەری وضعیتی بیلەن چاقیشتریب وضعیتمزدەن تویدیغم آچینی آچیق سویلەمەی کیچە آلمایمەن.

مجلس 31نچی مای ایرتە ساعت 11دە وارشاوادا «پرومەتە» تشکیلاتی باشلوغی اوقراینالی پروفەسور سمال ستوتسکی طرفندان آچیلیب، تورلو کشیلەر طرفندان تبریك سوزلەری سویلەندی. قورتولوشچی خلقلار ممثللەرینی قورتولمش لە خلقی یورتندە بختلی لە خلقی نامینا سەناتور سەدلەتسکی قوتلولادی. لهستان مسلمانلاری نامینا مدعیء عمومی کریچینسکی تبریك ایتدی. ایدیل-اورال تورك ملی قورتولوش حرکتی یولباشچیسی عیاض اسحاقی بیك قونغرەی یراق شرقداغی تورك-تاتارلار ملی مرکزی نامینا قوتلولادی. قریم تورکلەری قورتولوش حرکتی باشچیسی جعفر سید احمد بیك قریم تورکلەری نامینا تبریك ایتب، قورتولوشچی خلقلار ممثللەرینی غیرت، صمیمیت وە سیقی جبهە برلگی آرقاداشلیغینا اوندادی.

تبریك نطقلاری بیتکەندەن سوگ، سابق لهستان مینسترلەرندەن لەئون واسیلەوسکی جنابلاری، ایسکیدە چارلق روسیاسی طرفندان لە تیل وە کولتورینە قارشی یوروتولگەن روسلاشترما سیاستینی کورسەتەجەك قیمتلی بر قونفرانس بیردی. بو قونفرانس ایلە ایلك

مجلس توگەدی. اطرافدان کیلگەن قوناقلار «پرومەتە» هیئتی ایلە برلکدە اوگلە یمەگینە دعوت ایتیلدیلەر.

اوگلەدەن سوگ ساعت 5دە ایکنچی توپلانیش باشلاندی. گورجو ممثلی دوقتور ناقاشیدزە طرفندان آچیلغان بو توپلانیشدا سیراسیلە ممثللەرنك معروضەلاری تیگلاندی.

بزنك تورك-اسلام أولکەلەرندەن آذربایجان حقندا «قورتولوش» محررلەرندەن میرزا بالا بیك، ایدیل-اورال حقندا عیاض بیك، قریم حقندا گەنج قریملی توغانلاریمزدان دوقتور عبدالله ذهنی بیك، شمالی قافقاسیا حقندا بیلاتتی بیك سویلەدی. ساویت روسیانك تورکستانداغی تیل سیاستی وە تورکستان خلقینك بوگا قارشی آچدیغی قطعی کورەشی، تورکستان تورك تیلی وە کولتوری چیدەملی وجودینك کورسەتمەکدە بولغان مقاومتینی قیسقاچا کورسەتمەك مەگا توشمشدی.

شو نقطەدا قید ایتیلمەسی لازم کیلگەن ایگ مهم نقطە بو معروضەچیلارنك عمومیتلە بالخاصە تورك-اسلام أولکەلەری حقنداغیلارینك بر برینی تکمیل ایتەجەك بر ماهیتدە قورولغانلیغی ایدی. بو تورك-اسلام أولکەلەرندە یوروتولمەکدە بولغان کورەشنك بر تیل وە کولتورنی یات استیلادان قوروماق حرکتینك تورلو تارماقلارندان‌غنا عبارت ایکەنینی بو معروضەلاردا کتیریلگەن ماتەریاللاردا بر داها تأیید ایتدی.

کیچ وقتغاچا سورگەن معروضەلار توگەگەندەن سوگ بو معروضەلارنك کتیردیکی ماتەریاللارغا تایانب بر تقریر حاضرلاماق اوچون، هەر أولکە وە خلقدان برەر ممثل اولماق اوزرە، بر قومیسیون سایلاندی. بونگلە ایکنچی مجلس‌دە توگەگەن بولدی. برنچی ایون کونی ایرتە ساعت اوندا قومیسیون توپلانیب تقریر مسئلەسینی کوروشدی. تورلو طرفدان تقدیم ایتیلگەن آیریم تقریرلاردان عمومی شکلگە قویولغان بر تقریر حاضرلاندی.

بو قومیسیون توپلانتیسی توگەگەندەن سوگ اطرافدان کیلگەن ممثللەر بیلەن وارشاوا «پرومەتە» هیئتی اوتوروشی باشلاندی. بو یردەدە کورەشچی خلقلارنی علاقەدار ایتەتورغان تورلو مسئلەلەر اوستندە فکر آلیشیندی.. بو ایکی توپلانتی اوگلەگە قادارغی وقتنك بوتونیسنی اشغار ایتدی. اوگلەدەن سوگ توپلانغان عمومی مجلس، قومیسیون طرفندان تقدیم ایتیلگەن تقریرنی تیگلاب، او حقدا مذاکرە آچیب، بر تاقیم قوشومچالار کیریتمەك صورتیلە قبول ایتدی.

تقریردە خلاصةً تورلو خلق، أولکە ممثللەری طرفندان کتیریلگەن ماتەریاللاردان ساویت روسیا قوممونیست فرقەسینگ غیر روس خلقلار وە اونلارنگ تیل، کولتورلەرینی 16نچی فرقە قونغرەسندە قبول‌ایتدیگی «خلقلار پرولەتارلاری» برلەشکەن کولتورینگ برگنە تیلی، یعنی لەنین وە ستالین‌نی یتیشترگەن روس تیلی، روس کولتوری هدفنە طرف سوروکلەمەك اوچون وحشیانە زورلاماقدا بولغانلغی تثبیت ایتیلەدر. قونغرە ساویت روسیا طرفندان وحشیانە بر صورتدە یوروتولمەکدە بولغان بو

ئۆلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

روسلاشترما سیاستینی قطعیتله پروتەستو ایتەدر.

قونغرە ساویت روسیانک تورلو خلق تیل وە کولتورینە قارشی یوروتمەکدە بولوندیغی بو غیر انسانی جبر سیاستی اوگینی آلو یولندا یاردەمدە بولونمالاری اوچون بوتون دنیا علم آقادەمیلەرینە مراجعت ایتیلمەسینی لازم تاپادر.

عینی زماندا قونغرە، اعضاسندان بری سانالغان ساویت روسیانک اوز قولی آستنداغی غیر روس خلقلارنک تیل وە کولتورینە قارشی کورسەتمەکدە بولوندیغی ظلمە، ملتلەر جمعیتینک نظر دقتینی جلب ایتیشنی کیرەك تاپادر. قونغرە ملتلەر جمعیتنە مراجعتندە یاقین توپلانتیلار-ندان برندە بو مسئلەنی تیکشیریب، مظلوم خلقلارغا یاردەمدە بولونماسینی اوتونەدر.

قونغرە، ممللەر طرفدان سویلەنگەن معروضەلارنک‌دا توپلو حالدا ملتلەر جمعیتی وە مراجعت ایتیلەجەك علمی مؤسسەلەرگە، مراجعتنامە ایلە برلکدە تقدیم ایتیلمەسینی لازم تاپادر.

قونغرە بو ماتەریاللارنک قیسقا بر زمان ایچندە توپلو حالدا نشر ایتیلیب کینک دنیا خلق قاتلامیناداا بیلدیریلمەسینی لازم تاپادر.

بو صورتله ایشینی سوڭگە کتیرگەن قونغرە آقشام «پرومەتە» طرفدان ترتیب ایتیلگەن بویوك ضیافت بیلەن توگەدی...

بو توپلانیش روسیا اسارتندەن قورتولماق اوچون کورەشمەکدە بولغان خلقلارنک مقدرات برلکلەرینی، بو مقدرات برلگی، بربرینە محکم کوچلو ایپلەر بیلەن باغلانغان، برلەشیك جبهە کیرەکلگینک هەر طرفدا بوتون آچیقلغی ایلە آڭلاشیلغانلیغینی، آینقسا بو کوروشنک یاشلق آراسندا کوچلو بولغانینی کورسەتدی، کە بو جهت بوتون کورەشچیلەر اوچون سیوینچلی بر کورونوشدر.

طاهر

ساویتلەر اتفاقینك اداری بولونوشی

بوندان بر قانچا وقت اول ساویتلەر اتفاقینک اداری بولونوشی حقندا «یاش تورکستان»دا یازیب اوتکەن ایدیك. شوندای بولسا هەم، شو

(1936نچی) ییل باشینا چاقلی بولغان اوزگەریشلەرنی نظردا توتوب، بو مسئلەگە عائد معلوماتلارنی قایتادان باسیشنی اوقوچیلاریمز اوچون فائدەلی کوردوك.

I — قیسقارتیب «ساویتلەر روسیاسی» دیب آتاب کیلدیگمز «سوسیالیست ساویت جمهوریتلەری اتفاقی» 7 «مستقل» سوسیالیست ساویت جمهوری» ندەن مرکب‌در. بو «مستقل» وە حقوقچا تینگ جمهوریتلەر توبەندە گیلەر:

1) روسیا سوسیالیست ساویت فەدەراسیونی؛ 2) بەلوروسیا؛ 3) او-قراینا؛ 4) ماورای قافقاسیا سوسیالیست ساویت فەدەراسیونی؛ 5) اوزبیک-ستان؛ 6) تورکمەنستان وە 7) تاجیکستان.

II — بونلاردان روسیا سوسیالیست ساویت فەدەراسیونی ایچیگە 15 ملی مختار سوسیالیست ساویت جمهوریتی؛ 11 مختار ملی أولکە؛ 12 ولایت (Край)؛ 11 سنجاق (Область) وە 20 دائرە (Округ) کیرەدی.

بزنی آینقسا ملی مختار جمهوریت وە ملی مختار أولکەلەر علاقەدار ایتەتورغانیدان، بوراده یالغز اولارنک تیزمەسینی کتیرمەکدەمز. 15 ملی مختار سوسیالیست ساویت جمهوریتی توبەندەگیلەردر:

1) باشقوردستان، 2) تاتارستان، 3) قازاغستان، 4) قیرغزستان، 5) قاراقالپاغستان، 6) قریم، 7) بوریات-موغولستان، 8) قارەلیا، 9) داغستان، 10) قالموق مختار جمهوریتی، 11) موردوا، 12) ایدیل بویی آلمان مختار جمهوریتی، 13) اورمود (بورونغو «ووتیاك»)، 14) چواش، 15) یاقوتستان.

مختار ملی أولکەلەر

1) آدیگەی، 2) قاباردا-بالقار، 3) قاراچای، 4) شمالی اوسەتیا، 5) چەچەن-اینگوش، 6) چەرکەس(*)، 7) اویرات، 8) ماری، 9) کومی (زیران)، 10) یهودی، 11) خاقاس.

ماورای قافقاسیا سوسیالیست ساویت فەدەراسیونی اوچ ساویت

(*) بو آلتی أولکە شمالی قافقاسیادادر.

سوسیالیست جمهوریتیندەن مرکبدر. بونلار: 1) آذربایجان، 2) گورجستان، 3) ئەرمەنستاندر. آذربایجان نخچوان ملی مختار جمهوریتی ایله تاغلی قاراباغ مختار أولکەسینی اوز ایچیگە آلادر.

گورجستانغا ایسە آبخازیا وە آجارستان ملی مختار جمهوریتلەری ایلە جنوبی اوسەتیا أولکەسی کیرەدر.

اوقراینانغا مولداویا ملی مختار جمهوریتی کیرەدر.

تاجیکستانغا ایسە تاغلی بدخشان مختار أولکەسی داخلدر.

III — بورادا تورك ایللەریندەن قورولغان ملی جمهوریتلەرگە عائد بعضی معلوماتلارنی بیریب اوتوشنی لازم کورەمیز.

1) باشقوردستان: مرکزی اوفا شهری؛ کولەمی (بویوکلیگی) 145 100 کیلومەتر مربع بولوب، اهالیسی 1. 1. 31 حسابی بویونچا، ایکی میلیون سیکز یوز سکسان توقوز میگ توقوز یوز (2 889 900)؛ بونلار ایچندە باشقوردلار تخمیناً یوزدە 24 (24%)در.

2) تاتارستان: مرکزی قازان شهریدر. کولەمی 67 100 مربع کیلومەترو بولوب، 1. 1. 31 حسابی بویونچا، اهالیسی ایکی میلیون یدی یوز سکسان تورت میگ توقوز یوز (2 784 900)در.

3) قازاغستان: مرکزی آلما-آتا شهریدر؛ کولەمی 2 853 300 مربع کیلومەترودر. 1. 1. 33 حسابینا کورە، اهالیسی آلتی میلیون یدی یوز توقسان آلتی میگ آلتی یوز (6 796 600)در.

4) قیرغزستان: مرکزی پیشپەك (بولشەویکلەرچە «فرونزە»)، کولەمی 196 700 مربع کیلومەترو؛ 1. 1. 33 حسابی بویونچا، اهالیسی بر میلیون اوچ یوز ایکی میگ بر یوز (1 302 100)در.

5) قارا قالپاغستان: مرکزی تورتکول؛ کولەمی 125 700 مربع کیلومەترو بولوب، 1. 1. 33 حسابی بویونچا اوچ یوز یتمیش بیش میگ بیش یوز (375 500) اهالیسی بار.

6) اوزبیکستان: مرکزی تاشکند؛ کولەمی 172 000 مربع کیلومەترو بولوب، اهالیسی، 1. 1. 33 حسابی بویونچا، بیش میلیون قرق تورت میگ اوچ یوز (5 044 300)در.

7) تورکمەنستان: مرکزی عشق آباد؛ کولەمی 443 649 مربع کیلومەترودر؛ اهالیسی، 1. 1. 33 حسابی بویونچا، بر میلیون ایکی یوز آلتمیش سکیز میگ توقوز یوز (1 268 900)در.

8) تاجیکستان: مرکزی دوشنبە (بولشەویکلەرچە «ستالین آباد»)؛ کولەمی 143 900 مربع کیلومەترو؛ اهالیسی، 1. 1. 33 حسابی بویونچا، بر میلیون اوچ یوز اوتوز ایکی میگ یدی یوز (1 332 700)در.

دیمەك آلتی ملی جمهوریتگە پارچالانغان مقدس یورتمز تورکستاننك توپراقچا بویوکلیگی اوچ میلیون توقوز یوز اوتوز بیش میگ ایکی یوز قرق توقوز (3 935 249) مربع کیلومەترودر. دیمەك تورکستان، آلمانیا وە فرانسا کبی آوروپانگ ایکی بویوك دولتندەن، اوچ تاپقیر بویوکدر. نفوسی ایسە، 1. 1. 33 حسابی بویونچا، اون آلتی میلیون بر یوز اون سکیز میگ بر یوز (16 118 100)در.

9) قریم: مرکزی سیمفەروپول شهری؛ کولەمی 26 000 مربع کیلومەترو؛ اهالیسی، 1. 1. 33 حسابی بویونچا، یدی یوز توقسان بر میگ (791000)در؛ بونگ یوزدە 25ی، یعنی تورتدەن بردەن آرتغراغی قریم تورکلەری حصەسیغا توشەدر.

10) آذربایجان: مرکزی باکودر؛ کولەمی 86 000 مربع کیلومەترو بولوب، نفوسی، 1. 1. 33 حسابی بویونچا، ایکی میلیون سکیز یوز توقسان بر میگ (2 891 000)در.

IV — بوتون ساویتلەر اتفاقینك کولەمی 21 153 600 مربع کیلومەترو بولوب؛ نفوسی، 1. 1. 33 حسابی بویونچا، یوز آلتمیش بیش میلیون یدی یوز قرق سکیز میگ تورت یوز (165 748 400)در.

(روسچا «انقلاب وە ملتلەر» مجموعەسینگ 1936نچی ییلغی 2نچی سانیغا باقیلسین).

ئۆلاد گۇروپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، ھەدىسنى ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تورکستاندن خبرلری :

سو تاشقینی — تورکستاندان موسقوا غازیتالارینا بیریلگەن خبرلەرگە کوره، سیردریا حددان تاشقاری تاشیب کیتب، فەرغانە وە خوجند ولایەتلەریلە تاشکند اطرافدا توبەنگی چیرچیق بویینی سو باسیب کیتکەن. نارین، قارادریا، آقبورا، آندیجان سای، شهرخان سای وە باشقا بر قانچا کەتتە آریق وە سای سولاری کوتەریلیب، اونلارچا قیشلاق، میڭلەرچە هەکتار ایکین یری سو آستیدا قالمشدر. آمودریا هەم قورقونچلو وضعیت آلمشدر.

بر «اصلاحات» اورنەگی — عشق آباددە کوندەلیك اولاراق چیقیب تورغان «شورالار تورکمەنستانی» غازیتاسی شو ییل 30 مارت، 74نچی ساندان اعتباراً آرتق «ساویت تورکمەنستانی» (اوز املاسیلە (Sovet Tyrkmenistanь) نامیلە چیقا باشلامشدر.

*

تورلو خبرلەر :

پاریسدە قافقاسیالیلارنڭ مای بایرامی

ماینڭ 24ندە، پاریسدە، قافقاسیا قونفەدراسیونینا منسوب خلقلار نمایندەلەری تشبثی ایلە آذربایجان، گورجستان وە شمالی قافقاسیا جمهوریتلەرینڭ مای بایراملاری، یعنی استقلاللارینی اعلان ایتولەرینڭ ییل دونومی برلیکدە تسعید ایتلمشدر. کوب صمیمی هوا ایچندە اوتکەزیلگەن بو بایرامغا پاریسدە یاشاوچی بوتون غیر روس ملی استقلالچیلاری قاتناشمشلاردر.

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Dr. Tahir Schakir, Berlin-Wilmersdorf
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4
مسئول مدیری : دوقتور طاهر شاکر .

حبشستاننڭ استیلا ایتلیشیگە قارشی پروتەستولار

1 — پاریس وە پاریس اطرافدا یاشاوچی عرب، آفریقا وە آمریقالی قارالار، فرانسز مجلس اعیانی اعضاسندان موسیو موریزەنڭ ریاستی آستندا اوتکەزیلگەن بر توپلانیشدا، ایتالیانڭ حبشستانی استیلا ایتیشیگە قارشی پروتەستو بیان ایتدیلەر. (Populaire 11. 5. 36).

2 — «تاڭ» غازیتاسینڭ (12. 5. 36) بیردیگی بر خبرگە کورە، هندستاننڭ قالقوتا شهرندە، «حبشستان کونی» اوتکەزیلیب، «هندستان قونغرەسی» رئیسی جواهر لال نهرو باشلغندا حبشستاننڭ استیلا ایتلیشیگە قارشی طنطنەلی نمایشلەر یاسالغان.

*

افغانستاندا (ایضاح)

مجموعەمزنڭ 76نچی سانی، 32نچی بیتندە، آفغانستان حکومتینڭ بوندان سوڭ آفغان طلبەلەرینڭ آوروپادا ایمەس، یاپونیادا اوقولاری حقندە قرار چیقارغانلغینی بر آلمان غازیتاسندان آلاراق یاسغان ایدیك. حالبوکە کابلدە چیقاتورغان «اصلاح» دیگەن غازیتانڭ شو ییل 6نچی وە 15نچی غینواردا باسیلغان سانلارینڭ («اعزام یکدسته از طلبای افغانی بجاپان»، «در اطراف اعزام محصلین افغانی بخارج» سرلوحەلی) باش مقالەلەری مفهوموندن، اوز خلقینڭ ترقی وە تعالیسی اوچون مهم آدیملەر آتماقدا بولغان آفغانستان حکومتی طرفدان هەم آوروپا، هەم آسیا مملکتلەریگە طلبەلەر یوللانماقدا اولدیغی آڭلاشیلماقدادر.

*

باشقاردادان : 1 — اورون آزلغندان بو ساندا دوست مطبوعاتدان آلامادیق. تورکستان خبرلەری ایلە بعضی مهم یازولارنی‌دا ساقلاب قالو مجبوریتی توغدی.

2 — مدینهٔ منورەدە رضا بیك‌گە: بەرلین دارالفنونی مأذونی سعیدە خانمغا آتاب یازغان «تبریك» نام شعرگز وقتندا ایریشکەندر. حرمین شریفدە یاشاوچی تورکستانلیلارنڭ احوالی اجتهادی وە ملی اضطرابی حقندا یازغان اوزون یازوگزنی‌دا آلغانمز. کوب رحمت.

3 — تانکیندەکی تورکستانلیلار جمعیتینڭ 21. 3. 36 تاریخلی، 3 نومرولو مکتوبندە قیلغان اوتونوچینی بەجەردیك. یوللانمالارنڭ ایریشیب ایریشمەگەنلگی بیلدیریلسەیدی.

Yach Turkestan

Juin 1936 (Le jeune Turkestan) No. 79

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری
آچیقدر. باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونە شرطلەری:

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

باشقارمامزغا کیلگەن اثرلەر

1 — موقدین‌ده معلم محی‌الدین قربانعلی طرفندان یازیلغان «عرب الفباسی»، ناشری: یراق شرق ایدیل-اورال تورك-تاتار مسلمانلارینك دینی، ملی مرکز معارف شعبەسی.
بهاسی: برەملەب 60 سەن، کوبلەب (50 نسخەدەن کم بولماو شرطیله) 40 سەن‌در.
سوراتو اوچون آدرەس:

The Central executive Committee of Idel-Oural Turko-Tatar: Religions National Socities in The Far East.
Nip. P.O. Box 104 Mukden

2 — دوقتور رضانور بیکنك «تورك بیلیك رەووسی» جلد 2، کتاب 1 (سان 5) مندرجەسی 1) «بستە»، 2) علی شیر نوائی، 3) «La Rime turque»، 4) تورکچە اسملەر (فرانسزچە)، 5) پاریس کتبخانەسندەکی تورك قولیازما اثرلەر تزیمی (فرانسزچە)، 6) قایغوسز آبدال (تورکچە)، 7) کوپرولو زادە فؤاد بیکنك جوابینا جواب (تورکچە).

3 — «صدای مهاجرین» تورکی، اوردو وە فارسی تیللەریدە دهلی‌دە شو ییل آپریل آییدا تاشباسمادا باسیلغان مجموعە. هەر بری 33 بیتلك‌در.

آدرەسی: پهاری املی، «دارالمهاجرین» دهلی-هندستان.

Pahari Emali „Darul-Muhajirin“ 719 Delhi-India

مجموعەمزغا تیگیشلی هەر تورلو یوللانغالار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France